

แนวคิด ทฤษฎี และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดหลักในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีด้านการสื่อสาร

ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชนจะสามารถแก้ไขและพัฒนาอย่างมีคุณภาพได้นั้นจะต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเข้าช่วย การสื่อสาร นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในชีวิตมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยสี่ เราสามารถอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการทำกาสื่อสาร

ในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชน มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัย Rogers (E. M. Rogers 1971 : 43) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ว่า "การสื่อสาร" คือกระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร โดยผลของการสื่อสารนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ

1. เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับสาร (Knowledge)
2. เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร (Attitude)
3. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของผู้รับสาร (Practice)

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม (Theories of Attitude and Behavior Change) ของ Phillip G. Zimbardo (1977 : 49-53) ได้กล่าวไว้ว่า "การเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติก็จะเปลี่ยนแปลง และเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลง

แล้วก็จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ และ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้ง 3 อย่างนี้มีความเชื่อมโยงกัน ฉะนั้นในการที่จะให้มีการยอมรับและปฏิบัติในสิ่งใดก็ตามต้องพยายามเปลี่ยนทัศนคติเสียก่อนโดยการให้ความรู้"

การเกิดพฤติกรรมอนามัยนั้น Marshall H. Becker (1974 : 334) ได้เสนอกรอบแนวความคิดไว้ดังนี้

จากแนวความคิดของ Becker จะเห็นได้ว่ามีปัจจัยหลายประการที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอนามัยของบุคคล แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดนั้นคือ ปัจจัยด้านสื่อหรือสิ่งที่กระตุ้นพฤติกรรม และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลนั่นเอง

ในบรรดาองค์ประกอบทั้งสี่ของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) สื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) นั้น ช่องทางการสื่อสารนับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งที่หน่วยงานผู้ทำการพัฒนาจะพิจารณาเลือกใช้ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติแก่ผู้รับสารโดยปกติแล้ว ช่องทางการสื่อสารแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. สื่อมวลชน (Mass Media Channel) เป็นวิธีการที่สารผ่านจากแหล่งข่าว ซึ่งอาจเป็นบุคคลคนเดียว กลุ่มเดียวหรือสถาบัน ไปยังผู้รับสาร ซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนมาก ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมไปถึงสื่อมวลชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ด้วย เช่น ลิเก ลำตัด หนังตะลุง เพลงขอ เป็นต้น

2. สื่อระหว่างบุคคล (Interpersonal Channel) เป็นช่องทางที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดของผู้ส่งสารแบบเห็นหน้ากันระหว่างบุคคล 2 คนหรือมากกว่านั้น เช่น การเยี่ยมบ้าน การประชุมกลุ่ม เป็นต้น

การเลือกและใช้สื่อ มักมีวิธีการที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทของผู้รับ ลักษณะของข่าวสาร และขั้นตอนในกระบวนการยอมรับของผู้รับสาร ในการส่งข่าวสารให้ความรู้จำเป็นต้องอาศัยสื่อ เป็นเครื่องมือช่วยนำเสนอข่าวสารไปยังผู้รับสารให้เกิดความเข้าใจถูกต้องชัดเจน แต่การจะใช้สื่ออะไร อย่างไรให้บังเกิดผลตามความต้องการนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ ต้องทำความเข้าใจกับสื่อเหล่านั้นให้ดีเสียก่อนและจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงธรรมชาติและหน้าที่ของสื่อแต่ละชนิด เพื่อการวางแผนการใช้สื่อให้เหมาะสม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อและข่าวสาร

ผู้รับข่าวสารมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อและข่าวสารตามแบบเฉพาะของแต่ละคนแตกต่างกันไป McCombs และ Becker (1979) กล่าวไว้ว่า แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือกรับสื่อ นั้น เกิดจากปัจจัยพื้นฐานหลายประการ ดังนี้ คือ

1. ความเหงา เป็นเหตุผลทางจิตวิทยาโดยตรงที่ว่า ปกติคนเรา ย่อมไม่ชอบที่จะอยู่ตามลำพัง เนื่องจากเกิดความรู้สึกสับสน วิตกกังวล หวาดกลัว และการเฝ้าระวังจากสังคม จึงชอบหรือพยายามที่จะรวมกลุ่มเพื่อสังสรรค์กับผู้อื่นเท่าที่โอกาสจะอำนวยได้ เมื่อไม่สามารถจะติดต่อสังสรรค์กับบุคคลได้โดยตรง สิ่งที่ดีที่สุด คือการอยู่กับสื่อต่างๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร และแท้ที่จริงแล้วคนบางคนพอใจที่จะอยู่กับสื่อมวลชนมากกว่าที่จะอยู่กับบุคคลด้วยซ้ำ เพราะสื่อมวลชนเป็นเพื่อนแก้เหงาที่ไม่สร้างแรงกดดันในการสนทนาหรือทางสังคมให้แก่ตนเอง

2. ความอยากรู้อยากเห็น ความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้น สื่อมวลชนจึงถือเอาความอยากรู้อยากเห็นเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งในการเสนอข่าวสาร ปกติมนุษย์จะอยากรู้อยากเห็นโดยเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเองมากที่สุด ไปจนถึงสิ่งที่อยู่ห่างตัวเองมากที่สุดตามลำดับ และไม่ว่าสิ่งที่สนองความอยากรู้อยากเห็นนั้นจะเกิดจากวัตถุ สิ่งของ ความคิด หรือการกระทำของเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมโลก ความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่างๆ นอกเหนือจากที่เกิดขึ้นใกล้ชิดกับตัวเองมากที่สุด คงจะไม่มีอะไรดีไปกว่าสื่อมวลชนต่างๆ ทั้งนี้มิใช่เพราะว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีผลกระทบต่อตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อมเท่านั้น แต่เป็นความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่เกิดขึ้นในแง่ต่างๆ เช่น สาเหตุของเหตุการณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น รวมทั้งผลกระทบซึ่งอาจจะเกิดขึ้นกับตนเองหรือผู้อื่นด้วย

3. ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง โดยพื้นฐานมนุษย์เป็นผู้เห็นแก่ตัว ในฐานะที่เป็นผู้รับข่าวสารจึงต้องการแสวงหาและใช้ข่าวสารบางอย่างที่จะใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเองเพื่อช่วยให้ความคิดของตนบรรลุผล เพื่อให้ข่าวสารที่ได้มาเสริมสร้างบารมี เพื่อให้ได้ข่าวสารที่จะช่วยให้ตนเองได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งให้ได้ข่าวสารที่ทำให้ตนเองเกิดความสนุกสนานบันเทิงข่าวสารเหล่านี้ไม่ว่าจะให้คุณในทางปฏิบัติ ทางจรรโลงจิตใจ หรือแม้ทางความคิด ก็สามารถจะหาได้จากสื่อมวลชนเสียเป็นส่วนใหญ่

โดยทั่วไปผู้รับข่าวสารมีพฤติกรรมกาเลือกสื่อหรือการรับข่าวสารแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการตามความต้องการของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อมเหตุผลและความจำเป็นของตนเองเกี่ยวกับการเลือกรับสื่อต่างๆ Wilbur Schramm (1954 : 3-26) ได้ให้เหตุผลของการเลือกว่า คนย่อมจะเลือกสื่อที่ใช้ความพยายามน้อยที่สุดและได้ประโยชน์ตอบแทนดีที่สุด ที่ว่าใช้ความพยายามน้อยที่สุดนั้นหมายความว่า ผู้อ่าน ผู้ดู หรือผู้ฟัง จะเลือกรับสื่อที่ตนเองมีความสะดวกที่สุด ใช้ความพยายามน้อยที่สุด ในการรับสื่อมาจากปัจจัยหลายปัจจัยด้วยกัน เช่นความพร้อม ความสะดวก ค่าใช้จ่าย เวลาที่รับสื่อซึ่งย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลรวมทั้งบทบาท นิสัย และประเพณีนิยมซึ่งรวมเป็นกิจกรรมอันเป็นพฤติกรรมทางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อด้วย

4. ลักษณะเฉพาะของสื่อ นอกจากองค์ประกอบเกี่ยวกับอายุ เพศ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม หรือองค์ประกอบอื่นที่ไม่สามารถเห็นเด่นชัด เช่น ทักษะคติ ความคาดหวัง ความกลัว ฯลฯ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการใช้สื่อแล้ว สื่อมวลชนแต่ละอย่างก็มี "ลักษณะเฉพาะ" ที่ผู้รับข่าวสารแต่ละคนแสวงหาและได้ประโยชน์ไม่เหมือนกัน ลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละอย่างจึงมีส่วนที่ทำให้ผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนมีจำนวนและองค์ประกอบแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะว่าผู้รับข่าวสารแต่ละคนย่อมจะหันเข้าหาลักษณะเฉพาะบางอย่างจากสื่อที่สามารถสนองความต้องการและทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ

ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร

Charles Atkin (1973 : 36) กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้บุคคลเกิดพฤติกรรมกรรมการสื่อสารในลักษณะต่างๆกันนั้น มีปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล เป็นแนวคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งมีรากฐานมาจากทฤษฎีจิตวิทยาว่าด้วยสิ่งเร้าและการตอบสนอง การเสริมแรง การลงโทษ และการเรียนรู้ ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า คนเราแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวบุคคลอย่างมากในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การดำรงชีวิตภายในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับสติปัญญา ความคิด ทักษะคติ ตลอดจนกระบวนการของการรับรู้ การเรียนรู้ การจูงใจ นั่นคือ คนแต่ละคนจะสร้างรูปแบบที่เป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคลขึ้น ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของการสื่อสาร โดยเฉพาะในแง่ของการเลือกเปิดรับการเลือกรับรู้ และการเลือกจดจำ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกรอบแห่งการอ้างอิงที่สะสมมาแต่อดีต

2. ปัจจัยด้านสภาพความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมกรรมการสื่อสารของคนเรา เนื่องจากคนเรามักจะยึดถือกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิงในการตัดสินใจที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใดๆ ก็ตาม กล่าวคือ เมื่อคนเรากระทำหรือแสดงความคิดเห็นไปในทางเดียวกับค่านิยมของกลุ่ม ก็จะได้รับค่านิยมชมชอบจากกลุ่ม ในทางตรงกันข้ามหากมีการขัดแย้งกับค่านิยมของกลุ่ม ก็อาจจะได้รับลงโทษจากกลุ่ม ด้วยเหตุนี้คนเราจึงพยายามคล้อยตามกลุ่มทั้งในแง่ความคิด ทักษะคติ ตลอดจนพฤติกรรม เพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบการสื่อสาร เป็นแนวคิดในเชิงทฤษฎีสังคมวิทยาและจิตวิทยาสังคม โดยนำเอาลักษณะพื้นฐานของคนบางประการที่เหมือนกัน มาจัดแบ่งแยกบุคคลเข้าไว้เป็นประเภทเดียวกัน ซึ่งลักษณะพื้นฐานดังกล่าวได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับ การศึกษา ระดับรายได้ เป็นต้น ตามแนวคิดนี้จึงสรุปได้ว่า บุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันย่อมจะรับเนื้อหาของการสื่อสารคล้ายคลึงกันไม่มากนัก และในทำนองเดียวกัน ย่อมจะมีการตอบสนองต่อเนื้อหาดังกล่าวไปในรูปแบบที่ไม่แตกต่างกันนัก

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยทั้ง 3 ข้างต้น มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การรับรู้ และการตีความหมายสาร ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปิดรับข่าวสารที่แตกต่างกันไป นั่นคือเกิดการเลือกรับข่าวสารขึ้น ซึ่ง Charles Atkin (1973 : 36) ได้กล่าวไว้ว่า "บุคคลจะเลือกรับข่าวสารใดจากสื่อมวลชน ขึ้นอยู่กับการคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลตอบแทนกับการลงทุนลงแรง และพันธะผูกพันที่จะตามมา ถ้าผลประโยชน์ที่จะได้รับสูงกว่าการลงทุนลงแรง หรือต้องการใช้ความพยายามที่จะรับรู้หรือเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น แต่ถ้าผลประโยชน์ที่ได้รับน้อยกว่าการลงทุนลงแรง บุคคลอาจจะเฉยเมยต่อข่าวสารนั้น ในกรณีที่บุคคลเห็นว่าการรับข่าวสารนั้นจะก่อให้เกิดพันธะผูกพัน เช่น ทำให้เกิดความไม่สบายใจ หรือความไม่แน่ใจ ก็จะใช้วิธีหลีกเลี่ยงข่าวสารนั้น"

นักทฤษฎีและนักวิจัยทางการสื่อสาร อาทิเช่น Festinger (1957), Allport, G.W. และ Postman (1947) ได้อธิบายกระบวนการเลือกรับข่าวสารว่าประกอบด้วยพฤติกรรม 3 แบบ คือ

1. การเลือกรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention) กล่าวคือ ผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะเลือกสนใจข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดโดยมักจะเลือกรับตามความคิดเห็น ความสนใจของตนเอง เพื่อสนับสนุนทัศนคติเดิมที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความรู้ ความ

เข้าใจหรือทัศนคติที่มีอยู่เดิมแล้ว เพื่อไม่ให้เกิดภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุล หรือมีความไม่สบายใจ ฉะนั้น การลดหรือหลีกเลี่ยงภาวะดังกล่าวได้ ก็ต้องแสวงหาข่าวสารหรือเลือกสรรเฉพาะข่าวที่สอดคล้องกับความคิดของตน

2. การเลือกรับรู้และตีความหมาย (Selective Perception and Interpretation) หลังจากการเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว ผู้รับสารจะเลือกรับรู้และตีความข่าว สารที่ได้รับแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ทัศนคติ ความต้องการความคาดหวัง แรงจูงใจ สภาวะร่างกายหรือสภาวะอารมณ์ในขณะนั้น ฉะนั้นในบางครั้งผู้รับสารอาจจะบิดเบือนข่าวสารเพื่อให้สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตนเองด้วย

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำ ข่าวสารเฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติของตนเอง และมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจหรือเรื่องที่ขัดแย้ง เรื่องที่ค้านกับความคิดเห็นของตนได้ง่าย ดังนั้น การเลือกจดจำเนื้อหาของข่าวสารที่ได้รับ จึงเท่ากับเป็นการช่วยเสริมให้ทัศนคติหรือความเชื่อเดิมของผู้รับสารมั่นคงยิ่งขึ้น และเปลี่ยนแปลงได้ยากขึ้น

ดังนั้น การที่คนเราเลือกรับสาร เลือกรับรู้และตีความ และเลือกจดจำ จึงเป็นเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจของตนเท่านั้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

การสื่อสารเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะที่หนึ่ง ประชาชนต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ นั่นก็คือความสนใจของประชาชนต้องถูกนำไปสู่ทัศนคติของความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ ตลอดจนวิถีการที่จะ

ทำให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลง และถ้าเป็นไปได้ควรจะได้มีการยกระดับการคาดหวังของประชาชนและของประเทศให้สูงขึ้น ลักษณะที่สอง ประชาชนควรมีโอกาสที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ อาทิเช่น การอภิปรายถึงประเด็นปัญหาต่างๆ ควรเป็นไปอย่างกว้างขวางในส่วนที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องได้รับโอกาสที่จะทำ และเสียงเรียกร้องของบุคคลทั่วไปต้องได้รับการรับฟัง ประเด็นของการเปลี่ยนแปลงต้องชัดเจนและแจ่มชัด ต้องมีการอภิปรายถึงทางเลือกอื่นๆ ด้วย ข่าวสารจะต้องถูกส่งผ่านทั้งจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน และในขณะเดียวกันจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ลักษณะที่สาม ทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน ผู้ใหญ่ต้องถูกสอนให้รู้จักการอ่าน เด็กต้องได้รับการศึกษา ชาวนาต้องได้รับการเรียนรู้ถึงวิธีการทำนาสมัยใหม่ ครู หมอ วิศวกร ต้องได้รับการฝึกอบรม คนงานต้องมีความชำนาญด้านเทคนิคทักษะของตน ประชาชนโดยทั่วไปต้องเรียนรู้ในการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง (Wilber Schramm 1964 : 125)

การสร้างสังคมใดสังคมหนึ่ง หน่วยงานและสาขาต่างๆ ของสังคมจะต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในสังคม ซึ่งจะต้องอาศัยกระบวนการสื่อสาร เรามักกล่าวถึงสังคมในลักษณะของโครงสร้างที่แน่นอนซึ่งกำหนดโดยประเพณี แต่แท้ที่จริงแล้วสังคมเกิดจากระบบของความเกี่ยวพันที่ลึกซึ้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างสมาชิกขององค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะองค์กรนั้นจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ มีความสลับซับซ้อนมากหรือน้อยเพียงใด นับตั้งแต่คูรักหรือครอบครัวไปจนถึงสันนิบาตชาติ หรือสื่อมวลชนในนานาประเทศที่สามารถรับทราบข่าวสารกันได้โดยผ่านสื่อมวลชน ระบบวัฒนธรรมทุกระบบ และพฤติกรรมทางสังคมทุกพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับการสื่อสารทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม

ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ดังที่ Daniel Lerner (1972) ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าการพัฒนาประเทศ หมายถึง การมีกิริยาสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีระบบ การ

รวบรวมมวลชน และการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ในกระบวนการตัดสินใจปัญหาที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของส่วนรวมในกรณีของประเทศที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งสามประการนี้จะเกิดได้ก็โดยผ่านการสื่อสารเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ไม่สามารถดำเนินไปได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากเครือข่ายของการสื่อสารด้วยเหตุนี้ ถ้าหากมีการนำการสื่อสารมาใช้ให้ถูกต้องและเพียงพอแล้ว จะสามารถช่วยส่งเสริมการพัฒนาของประเทศได้อย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นทั้งดัชนีของการพัฒนาและเครื่องมือหรือวิธีการของการพัฒนาสังคม นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในระบบของการสื่อสารจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมด้วย และการเปลี่ยนแปลงจะรวดเร็วเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าสื่อที่มีอยู่ก่อนและใช้ในการสื่อสารมีผลกระทบต่อสื่อที่นำมาใหม่อื่นๆ อย่างไรด้วย

สำหรับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชนบท สมควร กวียะ ได้แสดงแนวความคิดไว้ว่า "การให้ชาวบ้านรู้หนังสืออย่างเดียวยังไม่เกิดประโยชน์ แต่เราต้องให้ชาวบ้านนำสิ่งที่รู้ไปใช้ด้วย เพราะฉะนั้นการศึกษาของเราอาจจะต้องเปลี่ยนทิศทาง ให้เขารู้จักนำไปใช้ได้บ้าง การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดที่ชนบท แต่ต้องมีการสื่อสารเข้าไปเสริม การสื่อสารมีอยู่ในทุกกระทรวง ทบวง กรม เช่นงานของกระทรวงสาธารณสุขไม่ใช่มีหน้าที่ในการรักษาพยาบาลเท่านั้น แต่ควรทำการสื่อสารให้ประชาชนเข้าใจงานด้านสาธารณสุขด้วย ต้องคิดว่าทำอย่างไรชาวบ้านจะเข้าใจ การสื่อสารเป็นการลงทุนค่อนข้างน้อย แต่จะได้ผลตอบแทนอย่างมากมาย ทุกหน่วยงานสามารถทำได้ กรมประชาสัมพันธ์อาจจะทำแค่เป็นสื่อเท่านั้น แต่เนื้อหาต่างๆ มาจากกระทรวง ทบวง กรม ทั่วๆ ไป ซึ่งจะช่วยพัฒนาชนบทได้มาก (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520 : 26)

การสื่อสารในด้านการพัฒนาชนบทนั้น มีแนวทางทฤษฎีขั้นพื้นฐาน 4 แนว

ทางที่จะไว้เป็นเครื่องมือสำหรับการนำมาเปลี่ยนแปลงสังคมในเรื่องต่อไปนี้เป็น

1. การจูงใจให้กลุ่มบุคคลเป้าหมาย
2. เป็นตัวถ่ายทอดข้อมูล
3. การแสดงออกของบุคคลและความสัมพันธ์ในสังคม
4. เป็นเครื่องมือในการนำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง

ในการพัฒนาประเทศ

เมื่อมีความเชื่อว่าการสื่อสารมีบทบาทในการพัฒนา ก็ได้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารว่าจะมีมากน้อยเพียงใด Berelson (1972 : 531) ได้ให้นิยามของสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารไว้ว่า "การสื่อสารบางชนิดจะเหมาะสมกับประเด็นปัญหาเพียงบางประเด็น โดยจะให้ความสนใจแก่บุคคลเพียงบางประเภทภายใต้เงื่อนไขบางประการ และจะให้สัมฤทธิ์ผลเพียงบางอย่างเท่านั้น" ซึ่งหมายความว่า การสื่อสารที่จะให้ทั้งด้านการเรียนรู้ และให้สัมฤทธิ์ผลด้านการสร้างทัศนคติและเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารในแต่ละกรณีเสมอ ดังนั้น การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เกิดผลด้านการเปลี่ยนแปลงโดยตรงก็ดี หรือหวังผลทางอ้อมก็ดี จึงต้องพิจารณาองค์ประกอบของการสื่อสารที่เป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีอยู่หลายประการที่สำคัญคือ คุณลักษณะของแหล่งสาร เนื้อหาสาร ที่โน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของผู้รับสาร

สำหรับเงื่อนไขที่กำหนดประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ประมะ สตะเวทิน (2530 : 110 - 114) ได้กล่าวไว้ว่า จะเกิดผลได้ก็ต่อเมื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. การวางแผนอย่างเหมาะสม การสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นการสื่อสารที่เน้นในเรื่องของการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาและสังคม

ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของประชาชนตามที่ปรารถนา ส่วนใหญ่ของทฤษฎีการสื่อสารจะมีลักษณะทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา เพราะทฤษฎีการสื่อสารเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่ม ในขณะที่การวางแผนเพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิผลก็ต้องคำนึงถึงเรื่องสังคมและจิตวิทยาเพื่อที่จะสามารถผลิตข่าวสารได้อย่างเหมาะสม

2. การเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของประชาชน วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของคน ดังนั้นการสื่อสารที่เสนอแนะให้คนเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อและพฤติกรรม จึงต้องเข้าไปให้ถึง และทำให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประชาชน

3. ทำการสื่อสารให้ถึงประชาชนเป้าหมาย การสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็ต้องอาศัยหลักการของการสื่อสารโดยทั่วไป กล่าวคือ จะต้องทำการสื่อสารให้ถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เพราะประชาชนแต่ละกลุ่มย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องความต้องการ ปัญหาสภาพเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดเตรียมเครือข่ายการสื่อสารให้เพียงพอแก่การจะเผยแพร่ข่าวสารไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึงและเหมาะสม

4. อาศัยการสื่อสารแบบสองทาง ในการพัฒนาสังคมนั้น การอาศัยแต่เพียงการสื่อสารจากฝ่ายรัฐบาลไปยังประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่เป็นการเพียงพอ ทั้งนี้เพราะจะทำให้รัฐบาลไม่มีโอกาสได้รับทราบความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ และปัญหาของประชาชน วิธีการสื่อสารที่ดีที่สุดก็คือฝ่ายรัฐบาลจะต้องรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนด้วย เพื่อปรับปรุงแผนพัฒนาและวิธีการสื่อสารต่อไป

5. ทำการสื่อสารบ่อยๆ และใช้ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือและอยู่ในความสนใจของผู้รับสาร หลักข้อหนึ่งของการสื่อสารที่มีประสิทธิผลคือ ผู้ส่งสารจะต้องสามารถทำให้สารของตนเด่นกว่าสารอื่นๆ ซึ่งแข่งขันกับการสื่อสารของตนวิธีการอันหนึ่งในการทำให้การสื่อสารของตนเด่นกว่าการสื่อสารอื่นๆ คือ ผู้ส่งสารจะต้องทำการสื่อสารบ่อยๆ หรือใช้สื่อหลายๆ ชนิด และอีกวิธีหนึ่งคือใช้ผู้ส่งสารที่น่าเชื่อถือและอยู่ในความสนใจของประชาชน เช่น ผู้นำประเทศ ผู้นำท้องถิ่น หมอ ฯลฯ

6. การสาธิต การให้ประชาชนเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลง จำเป็นจะต้องอาศัยการสาธิตให้เห็นจริงเห็นจัง หรืออาศัยบุคคลที่เปลี่ยนแปลงแล้วเป็นตัวอย่าง

7. การปฏิบัติ การที่คนเราจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อและพฤติกรรมของตนได้นั้น คนๆ นั้นต้องมีประสบการณ์ที่ติดต่อกับสิ่งใหม่นั้นเสียก่อน ดังนั้นหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่พัฒนาจึงต้องเตรียมการในเรื่องการทดลองให้เห็นจริงๆ

กองควบคุมพืชเสพติด สำนักงาน ป.ป.ส. สำนักงานกฤษฎมนตรี (2527 : 46) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อเผยแพร่ความรู้ว่า การใช้สื่อที่ไม่มีรูปภาพ เช่น รายการวิทยุ ควรใช้เวลาให้น้อยกว่าสื่อที่ให้ทั้งภาพและเสียงและเนื้อหาสาระจะต้องน้อยลง มิฉะนั้นสมาชิกของผู้รับสารในการฟังและจดจำ จะค่อยๆ ลดลงภายหลังเวลาผ่านไปแล้ว 15 นาที ในกรณีที่มีเนื้อหาสาระมากผู้ผลิตจำต้องจัดให้เป็นตอนย่อยๆ หลายๆ ตอน และใช้ความหลากหลาย (variety) ในการนำเสนอ เช่น ควรจัดเป็นนิตยสารทางอากาศ (radio magazine) ซึ่งอาจมาในรูปของบทสัมภาษณ์บ้าง บทความบ้าง การสนทนาบ้าง เป็นต้น และควรคั่นด้วยเพลงพื้นเมือง หรือเพลงประจำท้องถิ่น จะทำให้บรรยากาศลดความเครียดลงได้

สำหรับการใช้สื่อมวลชนในงานสาธารณสุขนั้น อุกฤษ์ สุดสุข ได้บรรยายเรื่องสาธารณสุขกับการพัฒนาชนบท ในการประชุมเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐาน เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2525 สรุปได้ว่า กลวิธีและมาตรการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในส่วนของการให้สุขศึกษานั้น ควรใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนเผยแพร่สุขศึกษา ใช้อาสาสมัครและการจัดระบบการสนับสนุนการดำเนินงานของอาสาสมัคร โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสนับสนุนทางด้าน การให้ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ

บทบาทของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาประเทศ

ระดับการพัฒนาของสังคมใดก็ตาม ย่อมจะขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของบุคคลที่มีลักษณะทันสมัย ก้าวทันเหตุการณ์ และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะ สังคมประกอบด้วยสมาชิกคือ ประชาชนแต่ละคนนั่นเอง ดังนั้น ยังมีจำนวนคนที่ผ่านการฝึกฝนอบรมด้วยระบบสมัยมากขึ้นเท่าใดก็จะยิ่งทำให้ระดับความเจริญพัฒนาของสังคมนั้นสูงยิ่งขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523 : 9) กล่าวว่า สถาบันต่างๆ ในสังคมจะช่วยทำหน้าที่ในการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ และในทำนองเดียวกัน การที่ระดับการพัฒนาของสังคมจะยิ่งขึ้นถาวรได้นั้น จะต้องรวมความสนใจ ค่านิยม ที่เป็นของส่วนบุคคลแต่ละคน เข้าด้วยกันเพื่อให้กลายเป็นสถาบันสังคมชั้น มิฉะนั้นก็จะไม่เกิดผลดังกล่าว ทั้งนี้ Wilber Schramm (1964 : 44) ก็ได้กล่าวไว้ว่า สื่อมวลชนที่มีอยู่ทุกชนิดในสังคมเป็นสถาบันทางสังคมที่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้อยู่แล้ว กล่าวคือ สื่อมวลชนจะสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นกับคน โดยจะให้บริการความรู้และข่าวสารในด้านต่างๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย ฯลฯ ซึ่งความรู้ดังกล่าวนี้เองจะเป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในสังคม อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศในโอกาสต่อไป

คุณภาพของคนในแต่ละสังคมนั้นย่อมจะเป็นไปตามค่านิยมและความต้องการโดยส่วนรวม ซึ่งขึ้นอยู่กับกระบวนการทางสังคม Eliot Friedson (1953 : 230) ได้กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทอย่างมาก เพราะสื่อมวลชนจะส่งผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อบุคคล อันจะกล่าวได้โดยชัดเจนว่า สื่อมวลชนเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีส่วนทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน นอกเหนือไปจากวิถีชีวิตของแต่ละคน กิจกรรมต่างๆ ที่ประชาชนแต่ละคนได้กระทำเพื่อความเจริญและความก้าวหน้าของชุมชนนั้น ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคุณภาพของประชาชนตามค่านิยม และความต้องการของสังคมนั้นเอง

Danial Lerner (1963 : 332) ก็ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศไว้ว่า สถาบันสื่อมวลชนของสังคมต่างๆ จะมีบทบาทต่อการเลื่อนชั้นของประชาชน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ สื่อมวลชนจะทำให้เกิดการเลื่อนชั้นได้สามแบบ คือ การเลื่อนชั้นทางกายภาพ (physical mobility) การเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) และการเลื่อนชั้นทางจิต (psychic mobility) เมื่อมีการเลื่อนชั้นดังกล่าวนี้แล้ว สังคมทันสมัยก็จะเกิดขึ้น อีกทั้งยังเป็นการลดความห่างเหินกัน ลดอำนาจของสังคมดั้งเดิมลง อันเป็นการช่วยส่งเสริมให้มีช่องทางในการแก้ปัญหาได้มากขึ้น ลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยบทบาทของสื่อมวลชนที่แต่ละสังคมมีอยู่ ให้กระทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งความสามารถที่จะได้รับความรู้และข่าวสารจากสื่อมวลชนของประชาชนด้วย ทำนองเดียวกัน ลัญญา ลัญญาวิวัฒน์ (2523 : 19) ได้กล่าวว่า สังคมที่สื่อมวลชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นสังคมซึ่งมีสมรรถนะทั้งการผลิตและการรับผลิตภัณฑ์สื่อสาร และสังคมที่มีความสามารถเช่นนี้ก็คือน่าสนใจ สังคมทันสมัย นั่นคือ สังคมใดที่มีสถาบันสื่อมวลชนที่มีศักยภาพในการผลิตและการถ่ายทอดข่าวสารที่มีคุณประโยชน์ได้และประชาชนก็มีโอกาสที่จะรับข่าวสารดังกล่าว สังคมนั้นก็จะพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการพัฒนาสังคมนั้นจะต้องไม่ลืมว่า ลักษณะทันสมัยกับลักษณะล้าหลังหรือดั้งเดิมของสังคมนั้นสามารถผสมกลมกลืนกันได้ ซึ่ง G. T. Gusfield (1967 : 351 - 362) ได้กล่าวว่า การพัฒนามุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงชุมชน การพัฒนาจะต้องพยายามให้ประสานสอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมมากกว่าจะตัดจากไป เพราะการเปลี่ยนแปลงนั้นเราต้องคำนึงถึงเสถียรภาพของสังคมด้วย Weintraub and Berstein (1966 : 521) ก็ได้สนับสนุนความคิดดังกล่าวนี้ว่า การมองลักษณะทันสมัยกับลักษณะดั้งเดิมเป็นของแยกกันโดยเด็ดขาดเป็นการไม่ถูกต้อง ดังนั้นการที่จะใช้สื่อมวลชนให้มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องสร้างสื่อมวลชนชนิดใหม่ขึ้นในสังคม เพียงแต่

พยายามที่จะหาวิธีการเพื่อใช้สื่อมวลชนท้องถิ่นซึ่งเป็นของดั้งเดิมในสังคม มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนากี้อยู่ประสพผลสำเร็จได้ แต่ทั้งนี้ก็จำเป็นต้องตระหนักถึงสภาพความเหมาะสม ตลอดจนธรรมเนียมนิยมของสื่อมวลชนแต่ละชนิด อีกทั้งจะต้องคำนึงถึงทฤษฎีและหลักการบางอย่างในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการดังกล่าวด้วย เพื่อไม่ให้การใช้สื่อมวลชนมีลักษณะเป็นการยึดเหยียดจนผิดลักษณะของสื่อมวลชนไป ซึ่งอาจกลายเป็นการทำลายสื่อมวลชนไปอย่างน่าเสียดาย

นักวิชาการด้านสื่อมวลชนก็พยายามที่จะสร้างทฤษฎีขึ้นมาอธิบายพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน หรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนที่มีอยู่ในสังคม ศิริชัย ศิริกาสะ (2518 : 41 - 42) ได้สรุปไว้ว่า โดยยึดหลักเกณฑ์ที่ว่า สื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งของระบบสังคมที่แยกออกจากระบบสังคมต่างหากเป็นเอกเทศไม่ได้ สถาบันสื่อมวลชนจะต้องมีปฏิริยาสัมพันธ์ (interaction) กับสถาบันอื่นๆ ของระบบสังคมอยู่เสมอ ดังนั้น ในสถานะดังกล่าวนี้การเปลี่ยนแปลงอันใดที่เกิดขึ้นในสถาบันสื่อมวลชนย่อมจะส่งผลกระทบต่อสถาบันอื่นๆ ในสังคมด้วย และขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงใดๆ ของสถาบันอื่นๆ ในสังคมก็ย่อมจะมีผลกระทบต่อสถาบันสื่อมวลชนด้วยเช่นเดียวกัน

ในการพิจารณาปฏิริยาสัมพันธ์ระหว่างสถาบันอื่นๆ กับสื่อมวลชนนั้น จำเป็นต้องอาศัยการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการพิจารณา ซึ่ง กร นามณะคุ (2520 : 35) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ว่า โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชนทุกชนิดจะมีหน้าที่สำคัญอยู่สามประการ คือ ประการแรก สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการเสนอและถ่ายทอดข่าวสารต่างๆ ประการที่สอง สื่อมวลชนเป็นตลาดเสรีแห่งความคิดเห็น และประการสุดท้าย สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการเป็นผู้เสนอความบันเทิง หน้าที่ของสื่อมวลชนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ สื่อมวลชนในประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายจะถือเป็นหลักปฏิบัติตลอดเวลา ส่วนประเทศไทยเราซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา เป็นสังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง (transitional society) สื่อมวลชนในประเทศเราจึงต้องทำหน้าที่อีกอย่าง

หนึ่งซึ่งหลักเลียงไม่ได้ คือ เป็นผู้นำและเสนอความคิดให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาประเทศของตน

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2521 : 27) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชนจะทำหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งในสังคม คือ ทำหน้าที่สังคมประภค (socialization) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้ทุกคนในสังคมมีชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและพึงพอใจในชีวิต

จาระไน แกลโกศล (2519 : 19) ได้แสดงความคิดเห็นในการใช้สื่อมวลชนเพื่อทำหน้าที่เช่นนี้ว่าเป็นเทคนิคทางสังคม โดยที่สื่อมวลชนจะทำหน้าที่ชักจูงให้ประชาชนในสังคมมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคติของสังคมนั้น

W. James Markham (1967 : 350 - 351) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อมวลชนในสาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่า สื่อมวลชนแทบทุกชนิดที่มีอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ทำหน้าที่เพื่อการให้การศึกษา พัฒนาความคิดทางการเมือง และปลูกฝังลัทธิการปกครองให้แก่ประชาชน โดยกำหนดหน้าที่หลักของสื่อมวลชน คือ การปลูก เร่งเร้าและเพิ่มความตระหนักในชนชั้นแก่มวลชน กรณีดังกล่าวนี้ เสถียร เศษประทับ (2522 : 23) ได้กล่าวถึงระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในสาธารณรัฐประชาชนจีนว่า การพัฒนาประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าหากปราศจากการที่สถาบันสื่อมวลชนของประเทศได้ทำหน้าที่ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชนจากความล้าหลังโบราณมาสู่สิ่งที่ทันสมัยกว่า

แนวทางการใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น นับว่าประสบผลสำเร็จอย่างน่าพอใจมาก รายละเอียดบางประการเกี่ยวกับประเด็นนี้ เราจะเห็นได้จากข้อสรุปของ W. Frankin Houn (1961 : 46) ซึ่งได้กล่าวถึงแนวความคิดของ เหมา เจ๋อ ตุง ว่าได้มีการจัด

ตั้งกลุ่มศึกษาจากสื่อมวลชน (media study group) ต่างๆ ขึ้นตามโรงงาน หมู่บ้าน โรงเรียน หรือสถาบันต่างๆ เพื่อรับผิดชอบเกี่ยวกับการเลือกสรร ข่าวสาร บทความ คำสั่งของรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น แล้วแจกจ่ายไปตามหน่วยงานท้องถิ่นหรือกลุ่มต่างๆ ซึ่ง Houn ก็แสดงความคิดเห็นว่า ถ้าจะพิจารณาถึงสื่อมวลชนในประเด็นที่มีองค์ประกอบของวรรณคดีหรือศิลปะก็จะเห็นได้ว่า ในสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น วรรณคดีและศิลปะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกรรมกร ชาวนา และทหาร และมีวัตถุประสงค์รองเพื่อพวกนายทุนน้อย ในความเห็นของ เหมา เจ๋อตง แล้วไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ศิลปะเพื่อศิลปะ (arts for the arts sake) ไม่มีวรรณคดีหรือศิลปะที่อยู่เหนือชนชั้น หรือเหนือผลประโยชน์ของมวลชน ไม่มีวรรณคดีหรือศิลปะที่เดินคนละทาง ศิลปินทุกคนจะต้องแสดงผลงานทางศิลปะ เหมือนกับว่าตนเองมาจากกรรมกรและชาวนา ไม่ควรแยกตัวให้โดดเดี่ยวจากมวลชน ไม่ควรสร้างจินตนาการเพื่องานศิลปะตามลำพังตนเอง ด้วยเหตุนี้งานศิลปะจึงต้องสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะใหม่ สัญญลักษณ์ใหม่ ภาพพจน์ ความรู้สึก และรูปแบบใหม่ของสังคม บทเพลงและบทกลอนจะต้องเป็นวิถีกาอย่างหนึ่งของการกระตุ้น และเป็นเครื่องมือในการรณรงค์ โดยแนวทางและความคิดดังกล่าวนี้ ถ้าพิจารณาถึงหนังตะลุง ในฐานะสื่อมวลชนท้องถิ่นของประเทศเราก็จะพบว่าหนังตะลุงเป็นสื่อมวลชนที่มีลักษณะของการผสมผสานเอาศิลปะต่างๆ เข้าไว้มากมายด้วยกัน มีทั้งภาพ เสียงดนตรี และบทประพันธ์ ซึ่งศิลปะดังกล่าวนี้ เราสามารถที่จะประยุกต์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของประเทศได้เป็นอย่างดี

ในชนบทส่วนใหญ่ของประเทศไทยนั้น โอกาสที่ประชาชนจะได้รับสื่อมวลชนสมัยใหม่น้อยมาก และถึงแม้จะมีโอกาสก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการที่เขาไม่สามารถจะรับบริการจากสื่อมวลชนดังกล่าวได้ ดังนั้น ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่จึงได้รับบริการความรู้ข่าวสาร และความบันเทิงจากสื่อมวลชนท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในชนบทภาคใต้ของประเทศไทยสื่อมวลชนท้องถิ่นที่ได้รับคามนิยมสูงสุดในขณะนี้ก็คือ หนังตะลุง เมื่อพิจารณาถึงหนังตะลุงซึ่งเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญและได้รับความนิยมยกย่องจากประชาชนใน

ภาคใต้ของประเทศไทยแล้ว หนังตะลุงยังมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของประชาชนในท้องถิ่นได้ สำหรับรายละเอียดบางประการเกี่ยวกับหนังตะลุงจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

เอกสารและเรื่องราวเกี่ยวกับหนังตะลุง

เนื่องจากเอกสารและเรื่องราวเกี่ยวกับหนังตะลุงยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ประมวลเอกสารและเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ค่อนข้างจะละเอียด โดยมีสาระสำคัญหลายประการ คือ ประวัติความเป็นมาของหนังตะลุง หนังตะลุงในประเทศไทย องค์ประกอบของหนังตะลุง ลักษณะวิธีการแสดงของหนังตะลุง อุปกรณ์การแสดง สภาพปัจจุบันของหนังตะลุง คุณค่าของหนังตะลุง และงานวิจัยเกี่ยวกับหนังตะลุง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของหนังตะลุง

หนังตะลุงมีประวัติความเป็นมาอย่างไรถือเป็นข้อยุติไม่ได้ สันนิษฐานกันถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหนังตะลุงหรือที่เรียกกันว่า " การละเล่นแบบแสดงเงา " คือการละเล่นที่ใช้หุ่นซึ่งทำมาจากหนังหรือกระดาษแข็งที่มีไม้เสียบหรือสายใยต่อเข้ากับส่วนของร่างกายที่ต้องการให้เคลื่อนไหวได้ ผู้เชิดเชิดจากด้านหลังของจอ หนังหรือละครเงา (Shadow Plays) เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของมนุษยชาติ เมื่อครั้งที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชได้ชัยชนะแก่ฮีบต์ ก็ใช้หนังเป็นเครื่องเฉลิมฉลองความสำเร็จและประกาศพระเกียรติคุณของพระองค์ ในอินเดียสมัยพุทธกาลพวกพราหมณ์ใช้หนังที่อินเดียเรียกว่า " ฉายานาฏกะ " เล่นบูชาเทพเจ้า และสฤดีวีรบุรุษตามเค้าเรื่องมหากาพย์รามายณะ ในจีนสมัยจักรพรรดิยวนตี้ พวกนักพรตลัทธิเต๋า ได้เล่นหนังสฤดีคุณธรรมความดีของสนมผู้หนึ่งแห่งจักรพรรดิพระองค์นี้ในวาระที่นางวายชนม์ จะเห็นได้ว่าชาติเก่าแก่ เช่น ฮีบต์ กรีก โรมัน จีน และอินเดีย มีการเล่นชนิดนี้มานาน จาก

การศึกษาเรื่องนี้พบว่า การเล่นชนิดนี้แพร่หลายมากเช่นกันในเอเชียอาคเนย์ และเป็นการเล่นที่มีส่วนของวัฒนธรรมอินเดียปะปนอยู่ เป็นส่วนมาก

ในส่วนที่เป็นความหมายเกี่ยวกับหนังตะลุงนั้น ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2511 : 2) กล่าวว่าหนังตะลุงเป็นการแสดงอย่างหนึ่งที่ให้เงา (Shadow Plays) วิธีการแสดงคือเอาหนังโค กระบือ หรือหนังแพะมาสลักเป็นรูปตัวละครต่างๆ แล้วขีดหนังนั้นให้เงาไปติดที่ด้านหลัง โดยใช้ตะเกียงส่องไปจากด้านหลังตัวหนังนั้น การเล่นชนิดนี้มีอยู่ในหลายประเทศด้วยกันและมีมานานเป็นพันปีแล้ว

ความคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหนังตะลุงนั้นได้มีความเห็นแตกต่างกันเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแรกเชื่อว่าการแสดงที่เรียกว่า "หนังตะลุง" นั้น ต้องมีกำเนิดที่ใดที่หนึ่งมาก่อนแล้วแพร่หลายไปยังที่อื่นๆ และแต่ละแห่งก็พัฒนาการแสดงไปตามวัฒนธรรมของตน ทั้งนี้เพราะการแสดงหนังตะลุงเหมือนจะแสดงกันได้ไม่ยาก เพียงแสดงการเล่นหนังตะลุงให้ดูเพียงครั้งเดียว ผู้ชมก็สามารถจดจำรูปแบบ และเลียนการแสดงได้แต่ก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบบางอย่าง เช่น รูปหนัง เครื่องดนตรี หรืออื่นๆ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับประเพณีและวัฒนธรรมของตนแล้วก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันต่อมาเรื่อยๆ ส่วนกลุ่มหลังให้ความเห็นว่า การแสดงหนังตะลุงนั้น เริ่มแรกน่าจะมาจากประเทศอินเดียอย่างแน่นอน โดยอาศัยเรื่องมหากาพย์ของอินเดีย แล้วจึงแพร่หลายไปยังประเทศอื่นๆ ในเอเชีย (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 : 2)

ในประเทศอินเดียมีการแสดงหนังตะลุงในรูปแบบต่างๆ หลายรูปแบบ โดยมีการแสดงกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศในเรื่องจากมหากาพย์ของอินเดีย คือ เรื่องรามายณะ และมหาภารตะ ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าเริ่มแรกของการแสดงหนังตะลุงก็มุ่งไปสู่แนวการแสดงเรื่องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอย่างชัดเจนอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นในระยะหลังต่อมาแนวทางการแสดงของหนังตะลุง

คณะต่างๆ จึงหนีไม่พ้นการเสนอเนื้อหาสาระทางการเมืองไปสู่ประชาชน นอกจากนี้ยังมีการแสดงชนิดนี้ในประเทศจีน และประเทศแถบตะวันออกเฉียง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากของอินเดียอยู่บ้าง (Scott 1970 : 14)

สำหรับประวัติของการแสดงหนังตะลุงในประเทศแถบเอเชียอาคเนย์ พบว่าหนังตะลุงที่นิยมแสดงกันในประเทศแถบนี้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบแรกเป็น หนังใหญ่ของไทย และหนังสเบก (Nang Sbeck) ของเขมรซึ่งมีรูปหนังขนาดใหญ่ ส่วนแขนของรูปหนังจะติดอยู่กับป่า เคลื่อนไหวไม่ได้ ส่วนอีกแบบหนึ่ง รูปหนังที่ใช้แสดงจะมีขนาดเล็กกว่าที่แขนมีรอยต่อเป็นข้อทำให้เคลื่อนไหวได้ แบบหลังนี้นิยมกว้างขวางกว่าแบบแรกมีแสดงในชวา บาหลี สิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย ลาว เขมร เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งถิ่นที่มีการแสดงมากที่สุด คือ ทางตอนใต้ของประเทศไทย (Sweeny 1972 : 9)

ในประเทศอินโดนีเซียสมัยที่ต้องการขับไล่อิทธิพลของชาวดัตช์ออกไปจากประเทศในพุทธศักราช 2490 (ค.ศ. 1950) รัฐบาลอินโดนีเซียได้สร้างมติมหาชนชั้น โดยผ่านทาง การแสดงหนังตะลุงซึ่งอินโดนีเซียเรียกการแสดงประเภทนี้ว่า เวยัง ซาลุก์ (Wayang Saluh) เมื่อการใช้หนังตะลุงครั้งนี้ได้ผลรัฐบาลก็ใช้การแสดงหนังตะลุงเพื่อเผยแพร่ข่าวสารจากรัฐบาลไปสู่ประชาชน ในท้องถิ่นชนบทจนกระทั่งทุกวันนี้ Brandon (1974 : 80 อ้างถึงใน สะอาด ภิรมย์มงคล 2532)

ถ้าจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์กัน ระหว่างหนังตะลุงของประเทศไทย กับประเทศอื่นแล้วก็จะเห็นว่ามีลักษณะต่างๆ ที่คล้ายคลึงกัน อาจจะมีส่วนที่แตกต่างกันบ้างในรายละเอียดบางประการเกี่ยวกับเรื่องนี้ อุดม หนูทอง (2523 : 1) ได้ให้ความเห็นว่า เมื่อศึกษาจากประวัติและสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับหนังตะลุงก็จะพบว่าหนังตะลุงแบบอินเดีย ชวา บาหลี มาเลเซีย และภาคใต้ของไทย มีความสัมพันธ์กันในหลายประการ เช่น ด้านธรรมเนียมการแสดง

รูปแบบ ดนตรี ตลอดจนความเชื่อบางประการแต่ก็มีรายละเอียดต่างๆ แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมประเพณี และศาสนา รวมทั้งการพัฒนาการแสดงของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังตะลุงในภาคใต้ของประเทศไทยกับหนังตะลุงของชวามีร่องรอยของความสัมพันธ์กันหลายประการ และต่างก็มีวัฒนธรรมของอินเดียผสมผสานอยู่อย่างเด่นชัด

ในประเด็นนี้จำเป็นต้องกล่าวถึงรายละเอียดบางประการของหนังตะลุงในชวาและหนังตะลุงในภาคใต้ของประเทศไทย กล่าวคือ นายหนังตะลุงหรือคนเชิดหนังตะลุงของชวานั้นเรียกว่า "ดาหลิง" (Dalang) ซึ่งมาจากคำสันสกฤตว่า " ตาลางก " อันเป็นพระนามของพระอิศวรหรือพระศิวะ ผู้เป็นตัวแทนของเทพเจ้าแห่งความบันเทิงและศิลปะของอินเดีย เทพเจ้าองค์นี้หนังตะลุงทุกคณะของไทยจะนำมาใช้เป็นตัวละครที่สำคัญยิ่งในการแสดงทุกครั้ง คือแกะสลักเป็นรูปพระอิศวรทรงโคอุสุภราช นายหนังจะใช้รูปนี้แสดงหลังจากเชิดรูปฤๅษี ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกย่องสดุดีเทพเจ้าแห่งความบันเทิง ตามตำนานของอินเดียเล่าว่า เมื่อใดพระอิศวรทรงเรึงระบำ พระนันทิซึ่งโดยธรรมดาเป็นเทพที่มีร่างเป็นบุรุษหัวโคประดับอภรณ์อย่างเทพ ก็จะมีนางตีตะพนให้จึงหวนต่อเมื่อพระอิศวรเสด็จ พระนันทิจึงกลายร่างเป็นโคพาหนะทรง (คำว่า "นันทิ" นอกจากจะหมายถึง เสวก ผู้เป็นใหญ่ในพระศิวะแล้วยังหมายถึง ผู้กล่าววามุขบทละคร ผู้เบิกโรง หรือผู้กล่าวอาศิรวาทซึ่งความหมายอย่างหลังนี้ตรงกับบทบาทของพระอิศวร ในหนังตะลุงภาคใต้ของไทย

รูปหนังตะลุงของชวา นอกจากจะมีตัวละครตามชื่อในมหากาพย์เรื่องรามายณะแล้ว ยังมีตัวละครตัวหนึ่งซึ่งเป็นตัวแทนของมนุษย์ชาติ หรือตัว "Semar" เป็นตัวตลกมีลักษณะหลายประการตรงกับรูปตลกของหนังตะลุงในภาคใต้ของไทย เช่น มีแขนยาวเลยเข่าลงมา พุดจาไม้กล่อมเกล้า มีความเมตตา กรุณา เป็นตัวที่อยู่ข้างฝ่ายธรรมะเสมอ

การแสดงประเภทหนึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาติต่างๆ หลายชาติในโลก ยากที่จะบอกได้ว่าชาติใดคิดขึ้นก่อน ทางซีกโลกตะวันออกนับย้อนหลังไปเป็นพันๆ ปี มีการแสดงหนังกันแล้ว ในอินเดียโบราณเรียกว่า "ฉายานาฏกะ" (ฉา ยหมายถึง เงา) เข้าใจกันว่า ต่อมาชวาได้รับการถ่ายทอดแบบแผนชนิดนี้มาจาก อินเดีย เรียกว่า "ว้ายัง" ซึ่งหมายความว่า รูป หุ่น เงา ต่อมา มีการแสดง หลหลายอย่างเกิดขึ้น จึงเรียกกำหนดกันต่างๆ เช่น ว้ายังกุลิต (กุลิต แปลว่า หนัง) ว้ายังวอง (วอง แปลว่า คน) เป็นต้น ส่วนไทยเรานั้นอาจรับวิธีการ แสดงหนังตะลุงมาจากชวาโดยผ่านทางมลายูก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากมลายูซึ่งตั้งอยู่ ระหว่างชวากับไทย มีทั้งการแสดงหนังอย่างชวา เรียกว่า ว้ายังชวา หรือ ว้ายังวายอ และการแสดงหนังอย่างของไทย เรียกว่า ว้ายังเสียม (เสียม คือ สยาม)

ขนาดของตัวหนังชวากับหนังตะลุงของไทยไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ รูปร่างของตัวหนังแตกต่างกันอยู่หลายประการ เป็นต้นว่า หนังชวาเคลื่อนไหว แขนงได้ทั้งสองข้าง หนังตะลุงไทยเคลื่อนไหวแขนงได้เพียงข้างเดียว ด้วยเหตุผล ทางศาสนาหนังชวามีรูปร่างใกล้เคียงกับคนจริงๆ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ จมูก และช่วงคอยาวผิดปกติ ช่วงไหล่ยื่นยาวออกไปมากช่วงแขนยาวผิดปกติ ส่วน หนังตะลุงของไทยนั้นส่วนสัดของรูปร่างใกล้เคียงกับคนจริงมากกว่า ยกเว้นตัว ตลกซึ่งมีรูปร่างผิดปกติคล้ายกับหนังชวา ข้อสังเกตประการหลังนี้เองชวน ให้สันนิษฐานว่า หนังของชวาเป็นต้นแบบของหนังตะลุง

ข้อสันนิษฐานอีกอย่างหนึ่งก็คือไทยได้รับแบบแผนการแสดงหนังมาจาก ชวาโดยตรง แต่รับโดยผ่านเขมรมาอีกทอดหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีหลักฐานว่า เขมร ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมไปจากชวาหลายประการ และการแสดงหนังในเขมร ก็มีมานานแล้ว แต่ก็ยังมีบางท่านที่มีความเชื่อว่า หนังตะลุงมาจากชวา ผ่านชั้น มาทางมาเลเชีย ปีกหลักที่ยะโฮร์ มีตานูย ตาหนักทอง นายกองข้างไปได้มา จากที่นั่นแล้วเอามาฝึกหัดคนไทยให้รู้จักเล่นหนัง คำว่าตะลุง มาจากคำว่า หลัก

ตะลุงหรือหลักหลุง หมายถึง หลักล่ำมข้าง ผู้ที่มีความเชื่อตามแนวนี้รวมทั้ง บรรดานายโรงหนังตะลุงด้วย และปรากฏในบทไหว้ครูหนังตะลุงหลายแห่ง เช่น (หนังจุกิน เสียงเสน่ห์ คุณาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง)

ไหว้ครูหนังเครื่องกระโน้นคนโบราณ	บูรพาจารย์ของหนังเครื่องตะลุง
ตะลุงหมายถึงหลักปักล่ำมข้าง	โบราณอ้างเรียกว่าตะลุงหลุง
ที่ข้างปักหลักตั้งหนังตะลุง	แรกคราวกรุงศรีวิชัยเมืองนคร
.....	.....
คำไหว้ครูผู้เฒ่าเข้าพิธี	ผ้าขาวสี่มุมตั้งชิงจอบั้ง
ใช้ไม้ไผ่สีลำทำเป็นจอบ	ชิงสี่มุมห้อมห่อเรียกจอบหนัง
ข้างภายในห้อยตะเกียงเหวียงระว้าง	แล้วใช้หนังโคทำจำลองคน

พวกนี้เชื่อว่า คำว่าตะลุง มาจากพวกรักษากองข้าง ซึ่งเรียกกันสมัยนั้นว่าพวกตะลุงหรือชาวบ้านเรียกว่า " หลุง " สำหรับแนวการแสดงของหนังตะลุงชวาก็คล้ายคลึงกับหนังตะลุงในภาคใต้ของไทย คือนอกจากเขาจะแสดงเรื่องราวมายณะและมหากาพย์แล้ว ยังแสดงนิทานปรัมปราที่เกี่ยวกับการอธิบายประเภทจินตนาการต่างๆ ไป ส่วนเรื่องที่หนังตะลุงในภาคใต้ของไทยใช้การแสดงกันอยู่ในปัจจุบันนี้ปรากฏว่ามีอยู่หลายลักษณะซึ่ง พ่วง บุขรารัตน์ (2523 : 4) สรุปว่ามีอยู่ 3 ประเภท คือ เทพนิยาย จินตนิยาย และนวนิยาย และในทุกประเภทของเรื่องที่ใช้แสดง หนังตะลุงก็จะสอดแทรกความรู้ ความคิด และทัศนคติในด้านต่างๆ ไปสู่ประชาชนผู้ชม

หนังตะลุงในประเทศไทย

สำหรับหนังตะลุงในประเทศไทยเรานั้น ยังไม่สามารถจะหาข้อยุติเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาได้แน่ชัด ทั้งนี้เพราะจากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ พบว่ายังมีผู้สันนิษฐานขัดแย้งกันอยู่มาก สมเด็จ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2496 : 99) ทรงกล่าวไว้ว่าในตำนานละครอิเหนาว่า หนึ่งตะลุงเป็นของใหม่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชาวบ้านควนพร้าว จังหวัดพัทลุง คิดเอาอย่างหนึ่งของชวามาเล่นเป็นเรื่องไทยขึ้นก่อนแล้วแพร่หลายไปยังที่อื่น และในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เองที่หนึ่งตะลุงจากภาคใต้ได้แสดงถวายหน้าพระที่นั่งเป็นครั้งแรก เมื่อปีชวด พ.ศ. 2419 และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงเป็นที่รู้จักกันในนามของหนังพัทลุงหรือเรียกสั้นๆ ว่าหนึ่งตะลุง ธนิต อยู่โพธิ์ (2500 : 5) กล่าวไว้ในหนังสือชื่อว่า มหรสพที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของชาวไทยในสมัยโบราณอีกอย่างหนึ่งคือหนัง ซึ่งเรียกกันในภายหลังว่าหนังใหญ่ เพราะมีหนึ่งตะลุงเกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งจึงเติมคำให้แตกต่างกันออกไป

ส่วนภัญโญ จิตต์ธรรม (2506 : 25-28) กล่าวว่าหนังควนใต้เปลี่ยนชื่อเรียกกันมาเป็นหนึ่งตะลุงเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 สมัยนั้นหนังทางเมืองพัทลุงได้เข้าไปแสดงในกรุงเทพ เรียกหนังควนว่า "หนึ่งตะลุง" อันเกิดจากการร่อนเสียง และการกลายเสียงของคำ พัทลุง-หลุง-ตะลุง ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกับที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2508:99) ได้ทรงบันทึกไว้ว่า หนึ่งตะลุงเป็นการแสดงอย่างใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏในหลักฐานจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 12 เมษายน ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) ความว่า "ในตอนค่ำมีมหรสพต่างๆ มาเล่นถวาย คือ เพลง 1 โรงแนหนังตะลุง 1 โรงแมโนราห์ 1 โรงแ..."

นอกจากนี้ก็ยังมีส่วนงานสันนิษฐานแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2521 : 180) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหนึ่งตะลุงว่า หนึ่งตะลุงเป็นการละเล่นของชวามีมาก่อนคริสตศักราชที่ 11 แล้วแพร่หลายมายังมลายูและภาคใต้ของไทยโดยที่ชาวมลายู หรือมาเลเซียในปัจจุบันเรียกว่า "ว้ายังกูเลต" (Wayang Kulet) และในสมัย

โบราณมักเรียกหัวเมือง หรืออาณาจักรภาคใต้ว่า "เมืองตะลุง" และเรียกชาว
ใต้ว่า "ชาวตะลุง" ดังปรากฏในบทละครนอกเรื่องอิเหนา ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ว่า

"ช่องรทาทุนจันจิวเล็ก
ละครแขกเล็กเล็กใส่หัวสูง
ราตรีมีแต่ล้วนชาวตะลุง
ซัดกันนุงตามถนนแห่งกรวดลาว"

หนังตะลุงจะมีความเป็นมาที่แน่ชัดอย่างไรนั้น เป็นเรื่องซึ่งผู้ที่สนใจ
จำต้องศึกษาค้นคว้ากันอีกต่อไป แต่ในที่นี้ต้องการที่จะศึกษาเฉพาะสภาพปัจจุบัน
ในอันที่จะหาแนวทางเพื่อให้หนังตะลุงมีบทบาทต่อการเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้
ต่างๆ โดยเหตุผลที่หนังตะลุงมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็น
อย่างมาก ประพนธ์ เรื่องณรงค์ (2519 : 51) ได้กล่าวว่า ข้าราชการไป
ให้การอบรมชาวบ้านถึง 10 ครั้ง ก็ยังได้ผลไม่เท่าหนังตะลุงแสดงให้ดูเพียง
ครั้งเดียวซึ่งก็ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลและความศรัทธาเชื่อถือที่หนังตะลุงมีต่อประชาชน
ในภาคใต้

ปริตตา (เฉลิมเผ่า) กอนันตกุล (2525 : 8) กล่าวไว้ในความ
เปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องในศิลปะการแสดงหนังตะลุงว่า มีชื่อเขียนของ
Muller ซึ่งเดินทางมาประเทศไทยปลายศตวรรษที่ 19 ได้กล่าวถึงการแสดง
หนังที่นครศรีธรรมราชว่า เป็นการแสดงที่แพร่หลายมากและในขณะเดียวกันได้
ชื่อตัวหนังจำนวนหนึ่งซึ่งปัจจุบันเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์มานุษยวิทยา รุงเบอร์ลิน นอก
จากนั้นได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่าที่พิพิธภัณฑ์เมืองไลเดน ประเทศเนเธอร์แลนด์ ก็มี
หนังตะลุงจากประเทศไทยอีกชุดหนึ่งซึ่งชื่อไปจากเมืองไทยเมื่อปลายปี พ.ศ.
2423

ชวน เพชรแก้ว (2529 : 11-13) แห่งศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี ได้กล่าวไว้ว่า "ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ได้เก็บรักษารูปหนังตะลุงรุ่นเก่าไว้ชุดหนึ่ง นำเสียดายที่ไม่สามารถสืบค้นประวัติโดยละเอียดได้ แต่สันนิษฐานกันว่ารูปหนังตะลุงชุดนี้มีอายุราว 150-200 ปี ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานีได้เก็บรักษารูปหนังตะลุงรุ่นเก่าไว้จำนวนหนึ่ง โดยได้มาจากนายชม แก้วเพชร นายหนังตะลุงรุ่นเก่าชาวอำเภอคอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี รูปหนังตะลุงดังกล่าวนี้มีอายุราว 110-130 ปี

นอกจากหลักฐานที่กล่าวมาแล้ว ยังมีหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในหนังสือชุดอีกจำนวนหนึ่งคือ ในเรื่องเจ้าเงาะกับพระมหากษัตริย์ วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นหนังสือชุดที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี มีข้อความกล่าวถึงไว้ 2 ตอน คือ

"ให้จัดหัวล้าน	อีกทั้งนมยาน	เข้ามาบัดดล
ทั้งพวกโชนหนัง	พวกเทศเล่นกล	มวยปล้ำท่ามนต์
ล็กเลงชาติรี"		

และ

"ครั้นเสร็จการขวัญ	ให้เล่นเจ็ดวัน	โชนหนัง ณ นคร
ลอคบ่วงใต้หนึ่ง	กำบังชอกซอน	ร้องเพลงร่าร้อน
ทำกระบี่ตีมวย"		

ในเรื่องปลาบู่ทอง วรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในหนังสือซึ่งพบที่อำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่ไม่ปรากฏอายุของหนังสือ มีข้อความกล่าวไว้ว่า

"เครื่องเล่นระบำลำใน	โชนหนังตั้งไว้
ไต่ลวดประกวัดกัน"	

ในเรื่องนางแตงอ่อน วรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในหนังสือชุดซึ่งได้
ต้นฉบับมาจากวัดท่าไทร อำเภอภาณุอนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่ปรากฏอายุ
หนังสือมีข้อความกล่าวไว้ว่า

"โชนละครหุ่นหนัง
รับเพลงยานดีดีเก็ง"
โนรา ร้องดัง

ในเรื่องสุทธิกรรม วรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งพบต้นฉบับที่นครศรีธรรมราช
แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดเกี่ยวกับอายุของหนังสือ มีข้อความกล่าวไว้ว่า

"ให้มั้งโชนละครคอน
หุ่นหนังช่างช่างาญ
ทวยมอญรำในการ
อีกหัวล้านมวยคู่ชั้น"

นอกจากในหนังสือชุดที่กล่าวแล้วในหนังสือสุบินคำกลอน ซึ่งเชื่อกันว่า
น่าจะแต่งก่อนสมัยรัชกาลที่ 2 ก็มีกล่าวถึงไว้เช่นเดียวกันคือ

"สมเด็จกุชร ให้เล่นละคร
งิ้วหุ่นมอญทะแย กระแช่ต่างภาษา
โชนหนังมโนราห์
ทราปรำเงง่า
งอนงามตามการ"

ในส่วนของคำว่า "หนัง" ที่กล่าวถึงในวรรณกรรมที่บันทึกลงในหนังสือ
ชุดดังกล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นการยากที่จะนำมาสืบค้นเรื่องหนังตะลุง
ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือดังกล่าวไม่ได้บอกอายุการแต่งไว้ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม
"หนัง" ที่กล่าวถึงนั้นคงจะเป็นหนังอื่นไปไม่ได้นอกจากหนังตะลุง เพราะชาว
ภาคใต้ส่วนใหญ่เรียกหนังตะลุงว่า "หนัง"

องค์ประกอบของหนังตะลุง

หนังตะลุงคณะหนึ่งเรียกว่า 1 โโรง คณะหนึ่งมีประมาณ 6 - 8 คน หรืออาจจะถึง 10 คน คือมีนายหนัง 1 คน ชื่อของคณะส่วนมากจะเป็นชื่อของ นายหนังนั่นเอง นายหนังต้องทำหน้าที่เป็นตัวหนังทุกตัวคือ ทำหน้าที่เชิดตัวหนัง พากษ์ (ขับกลอนสด) และรวมทั้งเจรจาด้วย ผู้ที่เป็นนายหนังส่วนใหญ่จึงมักมี ปรากฏาไหวพริบดี พูดได้หลายเสียง มีความรอบรู้และมีอารมณ์ขัน นายหนังจึง เป็นแกนสำคัญของคณะหนังตะลุง ส่วนลูกคู่ก็มีครบตามเครื่องดนตรีคือ คนตีทับ 1 คน กลอง 1 คน โหม่ง 1 คน ฉิ่ง 1 คน และปี่ 1-2 คน ถ้ามีซอด้วงก็มีคน สีซอ 1 คน และหนังตะลุงบางคณะยังมีหมอไสยศาสตร์อีก 1 คนด้วย ลูกคู่ของ หนังตะลุงนอกจากมีหน้าที่เล่นดนตรีแล้วจะต้องขนย้ายเครื่องดนตรีในการเดินทาง ไปแสดงยังที่ต่างๆ และในบรรดาลูกคู่ทั้งหลายบางทีก็มีผู้ฝึกหัด เพื่อจะเป็นนาย หนังตะลุงอยู่ด้วย ลูกคู่ประเภทนี้มักทำงานทุกอย่างโดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อย ยากและมักไม่รับค่าตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น เพราะถือว่าได้รับความรู้จากนายหนัง เป็นสิ่งตอบแทนอยู่แล้ว ลูกคู่ส่วนใหญ่มักจะอาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้บ้านนายหนัง นั้นเอง ยกเว้นลูกคู่ประเภทที่ฝึกหัดเป็นนายหนังอาจจะมาจากที่อื่น

สำหรับเครื่องดนตรี หนังตะลุงคณะหนึ่งๆ แต่เดิมมีเครื่องดนตรี 5 ชิ้นคือ ทับ 1 คู่ กลองขนาดเล็ก 1 ลูก โหม่ง 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ และปี่ 1 เลว แต่ในปัจจุบันนี้มีเครื่องดนตรีบางอย่างเข้ามาประสม เช่น กลองจะไม่ค่อยใช้แต่ กลับใช้กลองของวงดนตรีสากลคือกลองชุดและกลองท้มบ้าง ปี่ก็ใช้ไวโอลินหรือไม่ ก็ใช้ซอด้วงแทน นอกจากนี้ก็มีกีตาร์เข้ามาประกอบด้วย เครื่องดนตรีทั้งหลายที่ กล่าวมาแล้วยกเว้นปี่และซอ นายหนังจะต้องซื้อหามาเองทั้งสิ้น

ในด้านองค์ประกอบในการแสดงหนังตะลุง ชวน เพชรแก้ว (2529 : 13-17) ได้กล่าวไว้ดังนี้

องค์ประกอบในการแสดงหนังตะลุง นอกจากเครื่องดนตรีแล้ว ยังมี
 โรงหนัง จอหนัง รูปหนัง และความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ โรงหนังตะลุงใช้
 เนื้อที่ราว 2.30 - 3 เมตร ปลูกแบบยกพื้นสูงกว่าระดับศีรษะผู้ใหญ่เล็กน้อย
 หลังคาเพิงหมาแหงนมุงด้วยจากหรือกะแซง ด้านหน้าใช้ผ้าขาวขึงเป็นจอ ใน
 โรงมีตะเกียงน้ำมันไขสัตว์ หรือตะเกียงน้ำมันมะพร้าว หรือตะเกียงเจ้าพายุ
 หรือดวงไฟแขวนไว้ใกล้จอสูงจากพื้นโรงราว 1 ฟุตเศษ จอกว้างและยาว
 ประมาณ 5-10 ฟุต ติดกับจอมีต้นกล้วยยาวเท่ากับความยาวของจอ นอกจากนี้
 ยังมีต้นกล้วยวางไว้ข้างฝาทั้งสองข้างของโรงเพื่อไว้ปักปักรูปหนัง ส่วนด้านข้าง
 ทั้งสองข้างกันด้วยทางมะพร้าวหรือจาก ติดกับหลังคาจะมีเชือกผูก 2-3 เส้น
 เพื่อไว้แขวนรูปหนัง สำหรับรูปหนังตะลุงมีหลายขนาด คือขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกัน
 รูปยักษ์ รูปเจ้าเมือง และรูปฤๅษีจะมีขนาดใหญ่กว่ารูปอื่นๆ รูปหนัง
 ประเภทตัวตลกทุกตัวถ่ายทอดไปจากบุคคลจริงๆ หนังตะลุงคณะหนึ่งจะมีรูปตัว
 ตลกเอกอยู่ 1-2 ตัว ตัวตลกเอกดังกล่าวนี้ เปรียบเสมือนตัวแทนของนายหนัง
 หนังตะลุงแต่ละคณะมีรูปหนังไม่เท่ากัน ส่วนใหญ่จะมีประมาณ 150-300 ตัว
 คือมีตามความจำเป็นที่ต้องใช้ มีที่เก็บเรียกว่าแผง การจัดเก็บรูปในแผงจะต้อง
 จัดอย่างมีระเบียบคือ จัดรูปประกอบที่ไม่สำคัญ (รูปกาก) ไว้ข้างล่าง รูปยักษ์
 ไว้ส่วนหนึ่ง รูปพระรูปนางไว้ส่วนหนึ่งไม่ปะปนกัน รูปศักดิ์สิทธิ์เช่นฤๅษี เทวดา
 และตัวตลกจะจัดไว้บนสุด สำหรับตัวตลกอาจจะมีถุงใส่ไว้ต่างหากก็มี

โอกาสที่หนังตะลุงจะแสดง มักจะเป็นงานสมโภชหรืองานเฉลิมฉลอง
 ส่วนงานมงคลนั้นแต่เดิมจะไม่นิยม แต่ปัจจุบันนี้ดูเหมือนจะคลายความเคร่งครัด
 ลงไปแล้ว สำหรับงานศพถ้าเป็นศพสดจะไม่นิยมเพราะเจ้าของกำลังอยู่ในอารมณ์
 เศร้า แต่ถ้าเป็นงานศพกระดูกก็มีบ้างในบางท้องถิ่นที่นิยมกัน สำหรับในปัจจุบัน
 นี้ดูเหมือนว่าการแสดงหนังตะลุงมักจะอยู่ในรูปการจัดหารายได้เป็นส่วนใหญ่
 อาจหารายได้บำรุงวัด บำรุงกิจการสาธารณกุศล หรือไม่ก็เป็นธุรกิจการค้า
 ไปก็มี

การแสดงหนังตะลุงอาจจะแสดงเพียงครึ่งคืนหรือตลอดคืนก็มี มักเริ่มแสดงในเวลาประมาณ 21.00 น. หรือ 22.00 น. ถ้าแสดงตลอดคืนจะมีพักตอนเที่ยงคืนหรือหลังจากนั้นโดยพักไม่เกิน 1 ชั่วโมง การคิดค่าจ้างขึ้นอยู่กับว่าหนังตะลุงจะมีชื่อเสียงหรือไม่ ถ้าเป็นคณะที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียงก็อาจจะอยู่ระหว่าง 2,000-2,500 บาท แต่ถ้าเป็นคณะที่มีชื่อเสียงราคาค่าจ้างอาจถึง 5,000 บาท หรือ 6,000-7,000 บาทต่อคืนก็ได้

ลักษณะวิธีการแสดงของหนังตะลุง

พิธีเบิกโรง

เมื่อคณะหนังตะลุงไปถึงโรงแสดง จะนำอุปกรณ์ทั้งหมดขึ้นทางหน้าโรง ส่วนผู้แสดงขึ้นทางหลังโรง นายหนังเป็นผู้ประเดิมการโหมโรง โดยการตีกลองนำเอาฤกษ์เอาชัยและกันจัญไร ลูกคู่บรรเลงเพลงเซ็ด แล้วทำพิธีเอารูปออกจากแผง การทำพิธีเบิกโรงจัดตามลักษณะของงานที่แสดง เช่น งานมงคลใช้ชั้นหมากเบิกโรง 1 ชุด ถ้าเป็นการประชันเอาหมากพลูเสียบที่หยวกกล้วย 1 คำ จุดเทียนบูชาครู ทำน้ามนต์ แล้วเอาหมาก 1 คำซัดเข้าไปในทับ จึงเล่นโหมโรงต่อไป เพื่อเรียกคนดู ขณะโหมโรงจะมีรูปปักหน้าจอ อาจจะเป็นรูปปราสาท ก่อนออกรูปฤษีนายหนังจะให้วิศวว์มนต์ คาถาคุ่มครองป้องกันตัว เสร็จแล้วเอารูปปราสาทออก เอารูปฤษีออกเซ็ด ตั้งนม สวดบทสัคเคชุนุมเทวดา ต่อจากนั้นออกรูปลิงดำลิงขาวมารบกัน ฤษีจะออกมาห้ามปรามสั่งสอน ต่อไปจะออกรูปพระอิศวรทรงโค หลังจากนั้นก็ออกรูปปราชญ์หน้าบทยอกมาช้บทยให้วิศวว์มนต์หรือครูบาอาจารย์ บิดามารดา ผู้ที่เคารพนับถือ ตลอดจนถึงศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาคุ้มครองป้องกัน ต่อจากนั้นก็ออกรูปตัวตลกมาบอกเรื่องที่จะแสดงในคืนนั้น แล้วก็เริ่มแสดงเรื่อง เรื่องที่แสดงถ้าเป็นสมัยก่อนมักแสดงเรื่อง รามเกียรติ์ หรือในสมัยหนึ่งนิยมแสดงนิทานชาดก วรรณกรรมท้องถิ่น และนิทานประโลมโลก สำหรับในปัจจุบันได้ตัดแปลงเรื่องที่แสดงมาจากนวนิยายสมัย

ใหม่ก็มี ถ้าการแสดงนั้นเจ้าภาพต้องการเก็บนด้วย หลังจากออกรูปปรายหน้า
บทแล้ว เริ่มเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามตามนางสีดาและรบกันกับทศกัณฐ์
หรือตอนเจ้าบุตรเจ้าลบ หรืออาจจะเป็นตอนอื่นๆ ก็ได้ เพื่อถวายเจ้าพ่อหรือ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ขนานไว้ จะแสดงอยู่ประมาณ 5 - 7 นาที ถ้าเป็นตอนเจ้าบุตร
เจ้าลบ พอเสร็จที่เพลงถูกตีระฆังขาด นายหนังก็จะประกาศว่า ค่าขนานของเจ้า
ภาพสิ้นสุดลงแล้ว ต่อจากนั้นก็มิดัวตลกออกมาบอกเรื่องที่จะแสดง แล้วดำเนิน
เรื่องไปตามปกติ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 : 76)

โรงที่ใช้สำหรับแสดงหนังตะลุง

ในสมัยก่อนเมื่อจะแสดงหนังตะลุงจะต้องสร้างโรงชั่วคราวทุกครั้ง
ปัจจุบันสร้างโรงถาวรก็มี โรงหนังเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมยกพื้นสูงขึ้นจากพื้นดิน
ประมาณ 2 เมตร มีหลังคาฝา 3 ด้านกันด้วยจากหรือทางมะพร้าว หลังคาทำ
เป็นเพิงหมาแหงน มุงด้วยจากหรือสังกะสี ส่วนด้านหน้าเป็นที่ชิงจ้อโดยใช้ผ้า
สีขาวเนื้อละเอียด ยาวประมาณ 3.5 เมตร กว้าง 2.5 เมตร นอกจากนี้ยังมี
มัตถกกล้วยวางไว้สำหรับปักรูปหนัง ทั้งนายหนังและลูกคู้ตั้งอยู่บนโรงทั้งหมด
(สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 : 109)

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดงหนังตะลุง

การบรรเลงดนตรีของหนังตะลุงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ชาวปักษ์
ใต้มีความชื่นชมกับการบรรเลงดนตรีของคณะหนังตะลุงต่างๆ มาก สิ่งนี้ช่วยดึง
ดูดผู้ชมให้ชมหนังตะลุงกันจนตลอดการแสดง เครื่องดนตรีของหนังตะลุงความ
จริงนั้นมีไม่มากนัก ที่สำคัญๆ มี 5 อย่างคือ

1. กลอง 1 ลูก เป็นกลองขนาดเล็ก มีหนังหุ้มสองด้าน หน้ากลอง
เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 - 10 นิ้ว หัวท้ายเล็กกว่าตรงกลางเล็กน้อย มี

ความยาวประมาณ 10-12 นิ้ว ใช้ไม้ตี 2 อัน

2. ทับ 2 ลูก ทำด้วยไม้กลึงและเจาะด้านในคล้ายกลองยาว แต่ส่วนท้ายสั้นกว่าและขนาดย่อมกว่า หุ้มด้วยหนังบางๆ ทั้ง 2 ลูก มีขนาดต่างกัน เล็กน้อยเพื่อให้เสียงต่างกัน

3. ฉิ่ง 1 คู่ ทำด้วยโลหะ

4. โหม่ง 1 คู่ เสียงสูง 1 ลูก เสียงต่ำ 1 ลูก โหม่งทั้งคู่ขึงตึง ขนานอยู่ในรางไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวโหม่งทำด้วยทองเหลืองหรือทองแดง

5. ปี่ 1 เล่า

หนังตะลุงบางคนจะมีซอด้วงเพิ่มเข้ามาอีก 1 สายเพราะเข้ากันกับเสียงปี่ได้สนิทเมื่อบรรเลงเกิดเสียงกลมกลืนน่าฟังยิ่งนัก ปัจจุบันหนังตะลุงบางคนได้นำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาประสม การบรรเลงเพลงด้วยเครื่องดนตรีแบบเดิมกำลังจะเลือนหายไป เป็นเรื่องที่น่าวิตกอย่างยิ่ง

เพลงที่ใช้ในการเล่นหนังตะลุง ได้แบ่งเอาไว้ 2 ลักษณะคือ

1. เพลงทับ เพลงที่ถือเอาจังหวะทำนองการตีทับเป็นหลัก
2. เพลงปี่ ใช้ทำนองปี่เป็นหลัก จะเล่นทำนองเพลงไทยเดิม

การบรรเลงจังหวะเพลงทับ มีดังต่อไปนี้

1. เพลงเดิน มีทำนองซ้ำๆ เหมือนจังหวะเดิน ตีทับเป็น
ฉับพะเทิง...ฉับพะเทิง...ฉับพะเทิง...ฯลฯ
2. เพลงถอยหลังเข้าคลอง คือลีลาการเดินถอยหลัง ตีทับเป็น
เทิงพะฉับ...เทิงพะฉับ...เทิงพะฉับ...ฯลฯ
3. เพลงยักซ์ ตีเป็นจังหวะยักซ์เดิน ตีเป็น
คะถัด...คะเทิง คะถัด...คะเทิง

4. เพลงสามหมู่ ตีเป็น 3 หมู่ๆ ละ 3 ครั้ง สลับกันเป็น
ฉับ ฉับ ฉับ, ตึง ตึง ตึง, เทิง เทิง เทิง ฯลฯ
5. เพลงนางออกจากวัง มีการตีทำนองดังนี้
  - ถ้าเดินช้าใช้ปี่กับโหม่ง ไม่ใช้ทับ
  - ถ้าเดินเร็วใช้ทับเป็นจังหวะรวดเร็วเป็น ตึง ตึง ตึง
6. เพลงนางเดินป่า ตีต่างกันออกไป เช่น
นางเดินไปข้างหน้า เช่น ลอดต้นไม้ ตีเฉพาะ ตึง ตึง ตึง
นางเดินถอยหลัง ตี ตึง ตึง เบาๆ
7. เพลงสร่งน้ำ ตีเลียนลีลาคนไปอาบน้ำ ซึ่งต่างออกไป
  - เดินไปอาบน้ำ ตี ฉับพะเทิง ฉับพะเทิง
  - ตอนกำลังอาบน้ำ ตี ตึงพะเทิง ตึงพะเทิง ตึงพะฉับ ตึงพะฉับ
8. เพลงเจ้าเมืองออกสั่งราชการ ตีคล้ายทำนองเพลงเดิน แต่ตีซ้ำๆ
9. และ 10. เพลงยกพล เพลงชุมพล ทั้ง 2 เพลงนี้ใช้ตีร่วมกัน
เหมือนการยกพล คือตี ตึง ตึง ตึง ฯลฯ
11. เพลงยักษัจับสัตว์ ตีเลียนลักษณะการเดินกุ่มๆ เงยๆ ซาบๆ มองๆ
แบ่งเป็นตอนดังนี้
  - ถ้าพบสัตว์ ตี ฉับ (คือยักษัถอยหลังเตรียมตัวจับสัตว์)
  - ตอนตะครุบสัตว์ได้ พอพัดกับสัตว์ ตี ฉับ ฉับ ฉับ
  - ตอนยักษักินสัตว์ ตีลงเป็น ปิงๆ ปิงๆ
12. เพลงกลับวัง ตีแบบเพลงเดิน

การบรรเลงเพลงทับดังกล่าวเป็นศิลปะชั้นสูง จึงมีผู้เล่นได้น้อยและ
จำยาก การบรรเลงจังหวะเพลงปี

หนึ่งตะลุงจะเอาทำนองเพลงไทยเดิม 2 ชั้นและ 3 ชั้น เข้าไปเดิน
ทำนอง คณะใด จะเอาเพลงใดเล่นก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของคนเป่าปี่ ดังนั้น
เมื่อจบเพลงหนึ่งๆ คนตีทับจะเป็นผู้ให้สัญญาณโดยการ "ฉับทับ" แล้วขึ้นเพลง
ใหม่ คนเป่าปี่ก็เปลี่ยนแปลงทำนองใหม่ เพลงปี่ที่นิยมใช้โหมโรง ใช้เพลงพัดชา

เป็นเพลงแรก ต่อจากนั้นก็แล้วแต่คณะใดจะสันทัดและถนัดเพลงใด สำคัญที่ต้องให้จังหวะลงกับเสียงกับ ดังตัวอย่างสัก 2 ชุด

กลุ่มที่ 1

1. เพลงพัดชา
2. เพลงลาวเสด็จ
3. เพลงเขมรปี่แก้ว
4. เพลงเขมรปากท่อ

กลุ่มที่ 2

1. เพลงพัดชา
2. เพลงชนี่ร้องไห้
3. เพลงกล้วยไม้
4. เพลงพม่าราชวาน

(สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 : 77-80)

วิธีการแสดงหนังตะลุง

ก่อนการแสดง คณะผู้แสดงทั้งหมดต้องทำพิธีไหว้ครูก่อน โดยจัดเตรียมเครื่องสังเวद्यตั้งไว้ พร้อมกับบรรเลงเพลงเชิด กล่าวคำสรรเสริญเทวดาและบูชาคุณครู ขอความเป็นสิริมงคลสำหรับการแสดง เสร็จจากไหว้ครูจะเริ่มบรรเลงเพลงโหมโรง ต่อจากนั้นก็ออกรูปปราชญ์หน้าบท (ปราชญ์ คือการอภิปราย) ออกเป็นตัวแทนของนายหนัง บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาพ่อแม่ บูชาครู ตลอดจนคารวะผู้ชม และประกาศเกี่ยวกับคณะที่มาแสดง จากนั้นก็ออกรูปตัวตลกตัวหนึ่ง เพื่อบอกเรื่องที่จะแสดง ถ้าเป็นเรื่องต่อเนื่องจะเล่าเรื่องท้าวความให้ผู้ชมฟัง เสร็จแล้วจึงตั้งเมืองคือ ออกรูปเจ้าเมืองและมเหสี ดำเนินเรื่องต่อไปเที่ยงคืนจะพัก 1 ชั่วโมง แล้วแสดงต่อจนสว่าง (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 : 76)

คนเชิดและคนพากษ์หนังตะลุง

คนเชิดและคนพากษ์ก็เป็นคนเดียวกัน เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นายหนัง เป็นผู้มีความสามารถพิเศษ เชิดหนังได้ทุกตัวให้เหมาะสมกับบทบาท ในสมัยก่อนจะมีผู้ช่วยนายหนังเชิดตัวตลกอีก 1 คน ปัจจุบันไม่มี นายหนังทำเสียงได้หลายเสียง นอกจากนั้นยังต้องผูกเรื่องเองบ้าง แต่งกลอนที่เป็นคำพากษ์เองบ้าง

นายหนังต้องมีความสามารถหลายด้าน เช่น มีเสียงดัง เสียงดี ความจำดี มีศิลปะการใช้ภาษาดี มีความรอบรู้กว้างขวาง มีไหวพริบ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ในระหว่างการแสดงด้วย (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 : 47-59)

บทพากษ์และบทเจรจาของหนังตะลุง

เรื่องที่ใช้แสดงหนังตะลุง แต่ก่อนนิยมเรื่องรามเกียรติ์ แต่ปัจจุบันไม่นิยมแล้ว คณะหนังตะลุงมักหันไปเล่นเรื่องพระอภัยมณี สังข์ทอง นิทาน นวนิยาย รวมทั้งเรื่องบันเทิงคดีร่วมสมัย เรื่องที่นายหนังผูกคิดขึ้นเองบ้าง

บทพากษ์หนังตะลุงส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นกลอนแปด กลอนหก กลอนสี่ บางตอนเป็นกาพย์ยานีหรือกาพย์ฉบัง นายหนังจะใช้ทำนองพากษ์อันมีลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนบทเจรจามีลักษณะเป็นร้อยแก้ว ถ้าเป็นบทท้าวพระยามหากษัตริย์หรือตัวละครที่นุ่งสูงจะพากษ์ด้วยสำเนียงภาษาไทยกลาง แต่ก็มีความภาษาใต้ปนบ้าง ถ้าเป็นบทของตัวตลกและตัวละครที่นุ่งรอง เช่น ฤาษี เสนาสนม และตัวประกอบอื่นๆ จะใช้สำเนียงภาษาถิ่นภาคใต้ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 : 61-74)

ตัวหนังตะลุง

ตัวหนังตะลุงทำด้วยหนังวัวหรือหนังควาย ว่างลวดลายแกะเป็นตัวระบายสีสันทวยงาม ตัวตลกและเบ็ดเตล็ดมักใช้หนังหนากว่าและทาสีดำ รูปหนังตะลุงแบ่งออกได้ 3 ประเภท

1. รูปหัวหนัง ได้แก่รูปหนังชั้นสูง ซึ่งมักออกแสดงก่อน หรือแสดงในตอนสำคัญ เช่น ฤาษี พระอิศวร เจ้าเมือง มเหสี เป็นต้น
2. รูปเขียด ได้แก่รูปหนังทั่วไป ยกเว้นรูปตัวตลกและรูปหนังเบ็ดเตล็ด ได้แก่รูปพระ รูปนาง รูปยักษ์ เป็นต้น

3. รูปกาก ได้แก่ตัวตลก สรรพนามหน้าชื่อตัวตลกเรียกว่า "อ้าย"
ทุกตัว เช่น อ้ายแก้ว อ้ายเท่ง เป็นต้น
(เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ 12 - 15 มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช 2529 : 91)

รูปหนังตะลุง

ดังได้กล่าวมาแล้ว รูปหนังตะลุงนั้นพอที่จะแบ่งได้ 3 ประเภท คือรูป
หัวหนึ่ง รูปเชิด และรูปกาก เป็นต้น รูปหนังตะลุงเป็นศิลปะประดิษฐ์อย่างหนึ่ง
มักจะทำด้วยหนังมาชุบน้ำให้เปียก แล้วเอาปูนขาวโรยด้านหน้าที่มีขน จากนั้นก็
นำไปแช่น้ำไว้ 4-5 คืนเพื่อฆ่าหนัง เมื่อได้ที่แล้วคลุกปูนขาวอีกครั้งหนึ่ง แล้ว
ชุดขนให้เกลี้ยง ขึ้นต่อมานำไปตากแดดให้แห้ง ต่อจากนั้นก็ใช้ดินสอวาดรูปตามที่
ต้องการ ใช้มีดแหลมที่เรียกว่า "เกรียง" แกะลวดลายไปตามดินสอ เมื่อเรียบ
ร้อยจึงระบายสีให้สดใส ขึ้นสุดท้ายเอาไม้ตบค้ำรูปตั้งแต่หัวจรดเท้าแล้วใช้ด้าย
เหนียวผูกให้แน่น ส่วนมือรูปหนังข้างหนึ่งมีไม้ผูกไว้สำหรับให้เคลื่อนไหว

รูปหนังตะลุงทุกๆ ตัวจะมีลักษณะทั้งในด้านรูปทรงและสีสัน รูปหนัง
ตะลุงที่ทำอย่างปราณีตจะมีความงามเป็นแบบฉบับแห่งศิลปะโดยแท้ ไม่ว่าจะเป็น
รูปอะไร ถ้าเรามองให้ลึกซึ้งก็จะพบความงามด้วยศิลปะและความคิดควบคู่กันไป
เช่น

1. รูปฤาษี ส่วนใหญ่จะมีสีดำ สลับลายแกะสลัก มือขวาถือไม้เท้า
มือซ้ายถือพัด มีหน้าตาเคร่งขรึม สมณะ ถือศีล และมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ตลอด
จนถึงมีเวทย์มนต์คาถา การแสดงหนังตะลุงก็เริ่มต้นด้วยการ "โหมโรง" หรือ
"ลงโรง" นายหนังก็จะชักรูปฤาษี ตั้งนม 3 จบต่อด้วยบทคาถาสักเศและบท
อื่นๆ จนจบบท

2. รูปพระอิศวร ตามลักษณะของรูปหนังแล้ว พระอิศวรนั้นจะทรงโค
เหาะหรือที่เรียกกันว่า "รูปพระอิศวรทรงโคอุสุภราช" ขึ้นการแสดงหลังจาก
ออกฤาษีแล้วก็จะออกโค ก็คือพระอิศวรทรงโคอุสุภราชนั่นเอง การเชิดรูปพระ

อิศวรถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูงคล้ายๆ กับลักษณะของโคอย่างไ้ย่างมา ผสมผสานกันกับเสียงดนตรีอันจังหวะน่าฟัง นายหนังมักจะอวดลีลาการเชิดรูปนี้อย่างสุดฝีมือ

รูปพระอิศวรทรงโคอุสุภราช ก็เป็นรูปหนึ่งตะลุงรูปหนึ่งทั้งดงามด้วยรูปทรงโคนั้นเป็นโคถึกที่คึกคะนอง อ้วนสมบูรณ์ มีเครื่องประดับอันแสดงถึงฐานะศักดิ์ศรีของโคอันเป็นที่ประทับของพระอิศวรผู้ทรงฤทธิ ทำทางสง่างาม จังหวะที่มีสง่าราศรี พระอิศวรผู้ทรงโคก็มีลักษณะทั้งดงามเช่นเดียวกัน พระหัตถ์ขวาถือจักร พระหัตถ์ซ้ายถือพระขรรค์ เครื่องทรงตามลักษณะชั้นเทพ รูปทรงบางใบหน้าอ้อมเอิบ แต่เมื่อสิ่งเกดให้ลึกลับซึ่งจะพบว่าแฝงไว้ซึ่งอำนาจเดชะนุภาพ การให้สีสันของรูปนี้ก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เน้นจุดเด่นทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

3. รูปหน้ากาก หรือเรียกว่า รูปปราชญ์หน้าบท เพื่อคารวะผู้ชม และรำลึกถึงคุณพ่อคุณแม่ ครูบาอาจารย์ พร้อมทั้งอวยพรให้ผู้ฟัง รูปนี้เปรียบเสมือนตัวแทนของนายหนังและคณะนั่นเอง จะถือดอกไม้แทนเครื่องสักการะคุณ

รูปหน้ากากจะเป็นรูปผู้ชายในวัยหนุ่ม แต่งเครื่องทรงคล้ายๆกับลูกพระยามหากษัตริย์ ใบหน้าจะยิ้มแย้มเหมือนเชิญให้ชมการแสดงของคณะหนึ่งตะลุง รูปหน้าบทจะเน้นที่สีสันสวยงามสดุดตา ผู้ชมดูแล้วติดตามน่าติดตามชมกันให้ตลอด

4. รูปบอกเรื่อง หนึ่งตะลุงจะออกรูปตลก (โดยมากออกอ้ายชวัญเมือง) เพื่อบอกให้ผู้ชมรู้ว่าคืนนี้เราจะแสดงเรื่องอะไร เป็นที่น่าสังเกตว่า รูปตลกบอกเรื่องจะพูดสำเนียงปักษ์ใต้โดยตลอด

ลักษณะรูปอ้ายชวัญเมือง มีหน้าตาดคล้ายแพะ ผอมบางค่อนข้างเตี้ย ผิวดำ หัวเถิก จมูกโด่งโตยาว ปากกว้าง ตาขาว ฟันโย่ยาน กันเข็ดงอน ปลายนิ้วชี้ที่เพราะเป็นคุดทะราด รูปบอกเรื่องก็เป็นตัวแทนของคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะไม่งดงามตามธรรมชาติ แต่ในแง่ศิลปะก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมบรรยากาศให้ผู้ชมมีอารมณ์หัวเราะ สนุกสนานไปกับท่วงท่าลีลาของรูปบอกเรื่องต่างๆ ด้วย

5. รูปเจ้าเมือง เป็นธรรมเนียมการแสดงหนึ่งตะลุงจะเปิดเรื่องหรือเริ่มเรื่องโดยการออกกรูปร่างเจ้าเมือง (ที่ปรากฏในเรื่อง) เมืองสำคัญที่สุด

ของเรื่อง แล้วดำเนินเรื่องสืบไป การตั้งเมืองจะออกรูปเจ้าเมืองและมเหสี
ดำเนินเรื่องไปตามโครงเรื่อง นายหนังแต่ละคณะจะผูกปมแก้ปม ให้ผู้สนใจ
ติดตามเรื่องต่อไปจนตลอดการแสดง

รูปเจ้าเมืองและมเหสี จะมีลักษณะสวยงามทั้งรูปร่าง สีสันแพรว
พราว ทรงเครื่องแต่งกายอย่างกษัตริย์

6. รูปพระ รูปนาง เป็นรูปที่จัดอยู่ในประเภทรูปเข็ด จะเป็นรูปที่มี
ลักษณะงดงามส่วนใหญ่จะเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวแต่ง
เครื่องทรงตามศักดิ์สมกับเป็นพระเอกนางเอกของเรื่อง

7. รูปยักษ์ เป็นอีกรูปหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ จัดอยู่ในประเภทรูปเข็ด
เช่นเดียวกัน ความสวยงามของรูปยักษ์อยู่ที่ท่าทางและการเคลื่อนไหว รูปยักษ์
ในหนังตะลุงนั้น ได้แบบจากรูปยักษ์ในรามเกียรติ์ แต่มีการประยุกต์ในบางส่วน
สามารถทำได้ดีกลมกลืนตามแบบฉบับของหนังตะลุง ผู้ชมเมื่อเห็นรูปยักษ์ก็จะนึก
ไปถึงความดุเดือด เข้มแข็งเด็ดขาด โดรมคราม และหยาบช้า

8. รูปกาก ได้แก่รูปตัวตลกทั้งหลาย ใช้สรรพนามนำหน้าชื่อเรียกว่า
อ้ายทุกตัว เช่น อ้ายสี่แก้ว อ้ายยอดทอง อ้ายแท่ง อ้ายหนู้ย อ้ายเงินจ้อง
อ้ายพูน รูปตลกเหล่านี้บางแห่งก็เรียกว่า "พวกเสนา" ก็มีเหมือนกัน แต่ละตัวก็
มีลักษณะการแต่งกาย ท่าทาง การพูดจาที่แตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่คล้ายๆ กัน
ก็คือ รูปเหล่านี้จะมีสีด้าเป็นส่วนใหญ่ รูปกากจะมีมุขตลกเป็นตัวชูโรงของคณะ
หนังตะลุงนั้นๆ ช่วยเสริมบรรยากาศการชมหนังตะลุงให้สนุกสนานยิ่งขึ้น

ความงามของรูปตลกนั้นก็พอที่จะพิจารณาได้ว่า เสมือนคนจริงที่มีรูป
ร่างแตกต่างกันออกไป แต่ทุกรูปก็ย่อมมีเค้าโครงของคนจริงอยู่ตามสมควร อัน
เป็นการสะท้อนภาพแต่งกายของคนให้ปรากฏ ถึงแม้รูปเหล่านี้จะไม่มีสีสันที่สด
ตาก็ตาม ความจริงที่อยู่ในรูปก็คือว่าเป็นความงามตามธรรมชาติด้วยอย่างหนึ่ง

9. รูปกากประเภทอื่นๆ เช่น ผี สัตว์ ต้นไม้ ฯลฯ รูปเหล่านี้จะ
อย่างง่าย ๆ ไม่มีสีสัน มักจะเป็นสีด้า ใช้เป็นสิ่งประกอบเรื่องให้สมจริง

รวมความว่ารูปหนังตะลุงมีความงามแตกต่างกันคนละรูปแบบ เมื่อนาย
หนังนำไปพากษ์บนจอ สามารถที่จะทำให้ผู้คนที่หลากหลายเกิดอารมณ์และประทับใจ

ไปกับรูปเหล่านั้นได้ ยิ่งถ้านายหนึ่งผู้พากษ์มีมุขตลกและสำนวนลีลากลอนที่คมคาย จะทำให้ผู้ชมเกิดความพึงพอใจมากขึ้นไปอีกด้วย

การแสดงหนังตะลุงนั้น สิ่งหนึ่งที่หนังตะลุงในยุคเก่าถือเป็นสิ่งสำคัญจะขาดเสียมิได้ คือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ นายหนังตะลุงนอกจากจะต้องมีคุณสมบัติดังที่กล่าวมาแล้ว จะต้องเป็นผู้รอบรู้ และเชี่ยวชาญทางไสยศาสตร์อีกด้วย และถ้ามีการแข่งขันประชันโรงครั้งสำคัญๆ จะต้องมียอมหนึ่งหรือยอมไสยศาสตร์ เป็นผู้ช่วยป้องกันมิให้ถูกคุณไสยศาสตร์ที่ฝ่ายตรงข้ามทำมา และช่วยให้คนดูนิยมชมชอบ ความรู้ทางไสยศาสตร์นั้นนายหนังตะลุงจะได้รับจากอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาหนังตะลุง หรือไม่ก็จากคนเฒ่าคนแก่ที่มีควารู้ความชำนาญในเรื่องนี้ แต่เดิมนั้นเชื่อกันว่า ถ้าหนังตะลุงโรงใดไม่มีความรู้ทางไสยศาสตร์แล้วจะพาพวกไม่รอดและมักไม่มีชื่อเสียง จากที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นว่าไสยศาสตร์ของหนังตะลุงถ้าแบ่งตามผู้ใช้ก็จะมีเป็น 2 อย่าง คือ ไสยศาสตร์ที่นายหนังเป็นผู้ใช้ และไสยศาสตร์ ที่ยอมหนึ่งหรือยอมไสยศาสตร์เป็นผู้ใช้

ไสยศาสตร์ที่นายหนังตะลุงเป็นผู้ใช้นั้นได้กล่าวมาแล้วว่า นายหนังตะลุงได้รับมาจากครูหนัง หรือจากอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาหนังตะลุงให้นั่นเอง ไสยศาสตร์ที่ว่านี้มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเวทมนต์คาถาและยันต์ต่างๆ เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวเพียงสรุปเท่านั้นคือ

1. คาถาต่างๆ ได้แก่ คาถาปิดเสนียดจัญไร คาถาป้องกันตัว คาถาลงแป้ง ให้คนรักคาถาลงหยวก คาถาเรียกจิตคน คาถาผูกใจคน คาถาทำให้คนเมตตา คาถากวาดจอบ คาถาลงจอบ คาถาจับรูป คาถาปลุกเสกรูป คาถาเปิดปากรูป คาถาออกรูป คาถาทำให้เสียงดี คาถาเปิดปากตัวตลก คาถาเดินรูปพระรูปนาง คาถาบทโศก และคาถาเลิกโรง เป็นต้น

2. ยันต์ต่างๆ ได้แก่ยันต์ลงจอบ ยันต์ลงหยวก ยันต์ลงที่นั่ง และยันต์ลงแป้ง สำหรับทา เป็นต้น

ส่วนไสยศาสตร์ที่หมอหนังหรือหมอไสยศาสตร์เป็นผู้ใช้ มักจะใช้เมื่อมีการแข่งขันประชันโรงกัน ไสยศาสตร์ดังกล่าวนี้จึงมักจะเป็นการใช้เพื่อทำให้ฝ่ายตรงข้ามต้องมึนเป็นไปต่างๆ นานา เช่น ทำให้นายหนังเสียงแห้ง ทำให้นายหนังหงายหลัง ทำให้จอมืด ทำให้ง่วงเหงาหาวนอน ทำให้ตกลงไม่ออก และทำให้ปวดเจ็บตามร่างกาย เป็นต้น

เรื่องของไสยศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว เป็นเพียงการกล่าวอย่างสรุป เพื่อให้เห็นถึงความเชื่ออย่างกว้างๆ เท่านั้น ในส่วนของรายละเอียดไม่ได้กล่าวถึงไว้ เพราะเห็นว่าการศึกษาค้นคว้าได้เน้นศึกษาในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้สนใจศึกษาเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าการแสดงหนังตะลุงมีเรื่องของไสยศาสตร์เข้าไปผูกพันอยู่อย่างมากมาย แต่ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เสื่อมคลายลงไปจนหาได้ยากในหนังตะลุงยุคปัจจุบัน

สภาพปัจจุบันของหนังตะลุง

หนังตะลุงในปัจจุบันมีสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากทีเดียว ทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระของเรื่องที่น่ามาแสดงตลอดจนรูปแบบการแสดง รวมถึงองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลของสังคมเป็นสำคัญ การเปลี่ยนแปลงของหนังตะลุงในปัจจุบันนี้ว่า ได้เปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเปรียบเทียบกับหนังตะลุงในอดีต การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

1. ฐานะในสังคมของหนังตะลุงสูงขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือ หนังตะลุงในปัจจุบันได้รับการยอมรับว่า เป็นผู้ที่มีความสามารถสูงกว่าประชาชนทั่วไปมาก จึงเป็นผลให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธามากขึ้น

2. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้หนังตะลุงได้รับความสะดวกในการแสดงมากขึ้น เช่น มีเครื่องไฟฟ้า เครื่องขยายเสียง ซึ่งทำให้หนังตะลุงสามารถแสดงได้เป็นเวลานาน โดยไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพมากนัก นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่การแสดงของหนังตะลุงในรูปแบบต่างๆ ที่นอกเหนือไปจาก

การแสดงโดยตรง เช่น การบันทึกเสียงรายการวิทยุ หรือการบันทึกภาพออก
รายการโทรทัศน์

3. การปรับปรุงและดัดแปลงอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการแสดง เช่น
การนำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามาประยุกต์ประสมประสานกับดนตรีหนังตะลุง
สมัยเก่า ช่วยดึงดูดใจและเร้าใจผู้ชมได้มาก นอกจากนี้การทำเพลงสมัยใหม่
ซึ่งเป็นที่นิยมมองประชาชนในปัจจุบันมาใช้ประกอบการแสดง ทำให้ประชาชนที่
ชอบและประทับใจยิ่งขึ้น

4. การดัดแปลงรูปร่าง ให้มีลักษณะการแต่งตัวที่สอดคล้องกับสภาพ
ชีวิตของคนในปัจจุบัน ทำให้ผู้ชมเห็นจริงเห็นจังไปด้วย

5. เรื่องที่ใช้แสดง ในปัจจุบันเปลี่ยนจากเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ มาเป็น
เรื่องใกล้เคียงกับสภาพชีวิตจริง และใกล้เคียงกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของ
ประชาชน

6. การใช้สถานที่เพื่อการแสดงที่เป็นพิเศษไปกว่าเดิม กล่าวคือหนัง
ตะลุงบางคณะที่เป็นที่นิยมของประชาชน การแสดงเฉพาะตอนกลางคืนตามสถานที่
ต่างๆ ทั่วไปนั้น ไม่เป็นการเพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน ดังนั้นหนัง
ตะลุงบางคณะจึงต้องเข้าไปแสดงในโรงภาพยนตร์ โดยสร้างเป็นโรงชั่วคราวขึ้น
จึงสามารถแสดงในตอนกลางวันได้อย่างดี (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2522 :
132-137)

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับนายหนังตะลุงนั้น ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษารวบรวม
ไว้อย่างชัดเจน แต่ก็มีหน่วยงานและสถาบันต่างๆ ที่ได้จัดให้มีการอบรมสัมมนา
นายหนังตะลุงคือ สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ร่วมกับมูลนิธิเอเซียได้จัดสัมมนา
นายหนังตะลุงทั่วภาคใต้ เมื่อ พ.ศ. 2516 ที่จังหวัดยะลา และสถาบันทักษิณคดี
ศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลาได้จัดสัมมนานายหนังตะลุง เรื่องบท
บาทของหนังตะลุงที่มีต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งพอจะเก็บรวบรวมข้อมูลบางประการ
เกี่ยวกับนายหนังตะลุงในภาคใต้ดังต่อไปนี้

1. นายหนึ่งตะลุงส่วนใหญ่จะสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา แต่ก็มีบ้างที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือสูงกว่านั้น
2. นายหนึ่งตะลุงจะมีความรู้ความสามารถพื้นฐานในสาขาวิชาการต่างๆ ในระดับที่จะพูดคุยกับชาวบ้านได้ เช่น ศิลปะ วรรณคดี ประเพณี ภูมิศาสตร์ และเรื่องราวอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมปัจจุบัน
3. นายหนึ่งตะลุงส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบดี สามารถจะนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมมาดัดแปลงให้เข้ากับเรื่องที่ใช้แสดง ตลอดจนเป็นผู้ที่รู้หลักจิตวิทยาและมีอารมณ์ขัน
4. นายหนึ่งตะลุงส่วนใหญ่ของภาคใต้ จะมีภูมิลำเนาอยู่หนาแน่นในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พัทลุง และตรัง ส่วนจังหวัดอื่นๆ จะมีจำนวนไม่มากนัก
5. นายหนึ่งตะลุงจะยึดอาชีพการแสดงหนึ่งตะลุงเป็นอาชีพหลัก และอาชีพรองมีจำนวนไม่แตกต่างกัน (ไมตรี จันทรา 2525 : 53)

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเป็นผลกระทบโดยตรงที่ทำให้สภาพของหนึ่งตะลุงต้องเปลี่ยนแปลงไป หนึ่งตะลุงปัจจุบันมักกระทบกระเทือนและสะท้อนภาพความเคลื่อนไหวของสังคมออกมา บางช่วงบางสมัยหนึ่งตะลุงได้แสดงในลักษณะรับใช้การเมืองก็มี โดยการวิเคราะห์ปัญหาสังคมแล้วนำมาเสนอผ่านตัวละคร ซึ่งผู้ขึ้นเป็นเรื่องราวต่างๆ ส่งผ่านไปยังประชาชนผู้รับ ซึ่งมีแนวโน้มว่าหนึ่งตะลุงที่แสดงแนวความคิดทางการเมืองจะเป็นที่พึงพอใจของประชาชนส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชมที่เป็นคนรุ่นใหม่ทั้งหลาย (อุดม หนูทอง 2528 : 11)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างไม่รู้จบทำให้วัฒนธรรมของหนึ่งตะลุงไม่ได้อยู่กับที่ ไม่อยู่ในลักษณะที่หยุดนิ่งอย่างที่เรียกกันว่า อยู่อย่างไรง่ายๆ นั้นตลอดไป แต่วัฒนธรรมหนึ่งตะลุงนั้นจะมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพอื่นๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปแต่การปรับตัวในบางครั้งบางที่

กลายเป็นการสร้างวัฒนธรรมที่เรียกได้ว่าล้ำเส้นจนเกินไปนั่นก็มี เช่น การใช้เครื่องดนตรีแบบใหม่แทนการใช้เครื่องดนตรีแบบเก่าของหนังตะลุงหรือการใช้เสียงประกอบบทสมห้อง หรือบทอัศจรรย์ของพระเอกนางเอก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นอกจากจะทำลายเอกลักษณ์ของหนังตะลุงแล้ว ยังเป็นการเพิ่มรายจ่ายให้แก่คณะหนังตะลุงโดยไม่มีค่าตอบแทนอีกด้วย (ชวน เพชรแก้ว 2529 : 18)

คุณค่าของหนังตะลุง

หนังตะลุงถือได้ว่าเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่น (Local media) ซึ่งมีหน้าที่หลักอยู่ 3 ประการคือ

1. ให้ความรู้แขนงต่างๆ แก่ผู้ชม นายหนังตะลุงเป็นผู้ที่รอบรู้ในเรื่องศาสตร์ต่างๆ เกือบทุกแขนง เช่น ศิลปะ วรรณคดี ลัทธิศาสนา กฎหมาย กามศาสตร์ อักษรศาสตร์ รู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อนำสิ่งเหล่านี้ไปแทรกหรือขับบทหนังตะลุง จะทำให้ผู้ชมได้รับความรู้ไปโดยไม่รู้ตัว ถ้าจะเปรียบเทียบกับการศึกษาสมัยนี้ ก็คือการศึกษานอกโรงเรียนนั่นเอง
2. ความบันเทิง สำหรับประเด็นนี้ถ้าพิจารณาไปแล้วจะเห็นว่า เป็นหลักของหนังตะลุงที่เด่นชัด ส่วนผู้ชมหนังตะลุงก็มีความหวังด้านการบันเทิงหรือเรีงรมย์ด้วยเช่นกัน เช่นการแทรกมุขตลก ทำให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น เกรี้ยวกราว เกิดสุนทรียภาพโดยทั่วกัน
3. ช่วยส่งเสริมและปลูกฝังศิลปะวัฒนธรรมของท้องถิ่น หนังตะลุงเป็นศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นปักษ์ใต้ ที่มีผู้นิยมอย่างกว้างขวางตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน หนังตะลุงยังเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนี้ ที่ทุกคนควรจะให้ความสนใจอนุรักษ์สิ่งดีๆ เหล่านี้ให้ยั่งยืนสืบไป

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า "สื่อพื้นบ้านประเภทหนังตะลุง" ซึ่งเป็นสื่อระหว่างบุคคลประเภทหนึ่ง น่าจะเป็นสื่อที่สามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในภาคใต้ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านรูปแบบ เนื้อหา ลักษณะการนำเสนอแก่ประชาชนนั้นเหมาะสมอย่างยิ่ง ภาษาที่ใช้ก็ใช้ภาษาท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งง่ายแก่การรับฟังและเข้าใจของประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นสื่อที่หาได้ง่ายและใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ความเกี่ยวพันระหว่างสื่อพื้นบ้านประเภทนี้กับประชาชนในสังคม ภาคใต้นั้นมีมาตั้งแต่อดีตกาล จนกลายเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมทั้งหลายของชาวใต้มาจนกระทั่งทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้ สื่อพื้นบ้านประเภทหนังตะลุงน่าจะเป็นสื่อที่ใช้ในการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังตะลุง

งานวิจัยที่ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหนังตะลุง ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

กองอนามัยครอบครัว กระทรวงสาธารณสุข ฝ่ายวิจัยและประเมินผล (2521 : 35 - 46) ได้ทดลองนำหนังตะลุงมาใช้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำหมันชาย ในจังหวัดตรัง โดยต้องการศึกษาตัวแปรต่างๆ คือ ความรู้ทัศนคติ และการยอมรับการคุมกำเนิดถาวร โดยการผ่าตัดทำหมันชายก่อนและหลังการใช้หนังตะลุงเป็นสื่อในการเผยแพร่ แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ให้เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับการคุมกำเนิดวิธีต่างๆ ไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เพื่อต้องการทราบข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่สองกำหนดให้มีการแสดงหนังตะลุงที่สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการผ่าตัดทำหมันชาย โดยใช้คณะหนังตะลุงสี่คณะแสดงคณะละประมาณ 37 ครั้ง หลังจากการเสร็จสิ้นการแสดงแล้ว เจ้าหน้าที่ชุดเดิมก็จะไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามชุดเดิม ผลจากการทดลองพบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว และการทำหมันชายเพิ่มมากขึ้น ทางด้านทัศนคติส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า การคุมกำเนิดถาวรด้วยการผ่าตัดทำหมันชายนั้นสะดวกปลอดภัยและไม่ใช้การตอน

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (2523) ได้จัดให้มีการศึกษาวิจัยเรื่อง "ภูมิหลังและทัศนะบางประการของนายหนังตะลุง" ผลการศึกษาวิจัยพบว่า นายหนังตะลุงควรจะมีบทบาทต่อประชาชนในด้านต่างๆ คือ การเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น และขณะเดียวกันก็ยังพบต่อไปอีกว่า นายหนังตะลุงมีความต้องการที่จะให้หน่วยงานของรัฐมีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนในเรื่องต่างๆ คือ การส่งเสริมบริการความรู้ ข่าวสารต่างๆ การให้ความสะดวกในการแสดง การให้ความปลอดภัย และการจัดตั้งชมรมหนังตะลุง นอกจากนี้ก็พบว่า นายหนังตะลุงส่วนใหญ่มีความพอใจในอาชีพการแสดงหนังตะลุงของตนเอง และรู้สึกว่าได้รับการยกย่องศรัทธาจากประชาชนค่อนข้างสูง ส่วนความคิดเห็นอื่นๆ นายหนังตะลุงได้ระบุไว้ดังต่อไปนี้

1. หนังตะลุงควรจะได้แสดงไปในทางส่งเสริมวัฒนธรรม ความสามัคคีกลมเกลียวและควรมีบทบาทในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ร่วมกับทางราชการให้มากขึ้น
2. นายหนังตะลุงทุกคนควรจะได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยการจัดอบรมสัมมนาอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
3. เรื่องที่นายหนังตะลุงใช้แสดงควรมีเนื้อหาเพื่อการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นในทุกๆ ด้าน
4. นายหนังตะลุงทุกคนควรจะได้พัฒนาปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้การแสดงถูกต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันได้

ยุพดี เตชะอังกูร (2525 : 40-44) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การทดลองเชิดหนังตะลุงเป็นสื่อกลางเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านวินัยแห่งตนของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 5" กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมปีที่ 5 ผลการทดลองพบว่า นักเรียนมีวินัยแห่งตนดีขึ้นจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนที่ได้รับความรู้ด้วยการเชิดหนังตะลุง มีวินัยแห่งตนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับความรู้ในข้อสนเทศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ไมตรี จันทรา (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมนายหนังตะลุงเพื่อถ่ายทอดความรู้การเมืองแก่ประชาชน" กลุ่มตัวอย่างใช้นายหนังตะลุง จำนวน 30 นาย ผลการวิจัยพบว่า นายหนังตะลุงที่เข้ารับการฝึกอบรมมีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนสูงขึ้นและนายหนังตะลุงที่เข้ารับการฝึกอบรมจะมีเทคนิควิธีในการถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนสูงขึ้น

สะอาด ทิพย์มงคล (2534) ได้ทำการวิจัยโดยการสร้างและทดลองใช้เทปโทรทัศน์หนังตะลุงสอนประชากรศึกษาเรื่อง "ผลสืบเนื่องจากภาวะเจริญพันธ์สำหรับนักศึกษาวิทยาลัยครู" พบว่า นักศึกษาที่เรียนด้วยการดูเทปโทรทัศน์หนังตะลุงเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักศึกษากลุ่มปกติ ทั้งนี้เนื่องจากนักศึกษาได้มองเห็นภาพที่เกิดขึ้นตามเนื้อหาเหมือนสภาพการณ์ที่เป็นจริง นักศึกษามีโอกาสเข้าใจเนื้อหามากกว่าปกติ การใช้เทปโทรทัศน์หนังตะลุงเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกพึงพอใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้ ได้พบกับประสบการณ์ที่แปลก ตื่นเต้น ท้าทาย มีลักษณะย่อย ไม่ซ้ำซาก หรือน่าเบื่อหน่าย

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้สื่อพื้นบ้านในการพัฒนาในด้านต่างๆ ในประเทศและต่างประเทศ

งานวิจัยในประเทศ

จุมพล รอดคำดี และคณะ (2521 : 22) ได้ทำการศึกษา "บทบาทสื่อพื้นบ้านต่อการศึกษาของชาวบ้าน" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่อำเภอสันทราย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ สำหรับบทบาทของสื่อพื้นบ้านที่ต้องการศึกษาคือ เพลงซอหรือซอ ค่าว ลิเก กลองสับดีซัยและกลองเท่งทั้ง โดยมุ่งเน้นศึกษาในเรื่องสำคัญ 2 ประการ คือ พฤติกรรมการรับฟังและชมสื่อพื้นเมืองของชาวบ้านที่จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อความคิดเห็นเกี่ยวกับผลที่ได้รับฟังและชมสื่อพื้น

เมือง จากผลการวิจัยพบว่า ชาวชนบทในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เคยมีประสบการณ์ในการฟังและชมสื่อพื้นเมืองโดยเฉพาะเพลงซอ มีคนเคยฟังและชมมากเป็นอันดับหนึ่ง ลิเกเป็นอันดับสอง เป็นต้น

สุประณีต ยศกลาง (2528 : 72) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสร้างและทดลองเทปโทรทัศน์สื่อพื้นบ้านหมอลำเรื่องยาเสพติด สำหรับฝึกอบรมกลุ่มเยาวชนนอกโรงเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด" กลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนนอกโรงเรียน ตำบลชงธานี อำเภอวิชัยบุรีและตำบลนาเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งสองกลุ่มมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นกว่าเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นต่อวิธีการฝึกอบรมในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2529 : 81-83) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การใช้สื่อประเพณีสำหรับการสื่อสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม" ได้ศึกษาโดยเลือกใช้ละครซอที่แสดงทางโทรทัศน์ช่อง 8 จังหวัดลำปาง เป็นสื่อเพื่อช่วยในการเผยแพร่ข่าวสาร ทางด้านการทำความสะอาดสิ่งแวดล้อมและป้องกันโรคที่เกิดจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือประชาชนในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง จำนวน 60 คน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนทั้งสองกลุ่มไม่มีความแตกต่างกัน ซึ่งทั้งสองกลุ่มดูละครซอเป็นประจำเหมือนกัน และได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการทำความสะอาดสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน และผู้ฟังยอมรับว่าข่าวสารที่ได้รับมีประโยชน์ต่อตนเอง เด็กๆ และชุมชน

งานวิจัยในต่างประเทศ

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านในต่างประเทศ เช่น Patron (1972 : 3 - 4) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อพื้นบ้านในฟิลิปปินส์ ผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่นิยมชมชอบรายการต่างๆ ที่เล่นในรูปแบบของเรื่อง

เล่า หรือรูปแบบนวนิยายมากกว่ารายการธรรมดาอื่นๆ ในการทดลองได้ใช้รายการที่เสนอในรูปแบบของเรื่องเล่า เพื่อการวางแผนครอบครัว ซึ่งก็ปรากฏว่าได้ผลดีในด้านความตระหนักของประชาชน เพราะลักษณะของเนื้อเรื่องที่เสนอสู่ประชาชนนั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ผูกพันใกล้ชิดกับชีวิตจริงของประชาชน

ต่อมา Feliciano (1978 : 36) ได้วิจัยพบว่า ในประเทศฟิลิปปินส์ได้อาศัยบทบาทของสื่อพื้นบ้านในการพัฒนาสังคมและการเมือง และวัฒนธรรมของประเทศได้ผลอย่างน่าพอใจ ได้สรุปผลที่ได้จากการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ชุมชนในชนบทมีสื่อพื้นบ้านที่มีคุณค่าอย่างทั่วถึง
2. รูปแบบของสื่อพื้นบ้านไม่สลับซับซ้อน และมีมากพอที่จะสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างกว้างขวาง
3. เนื้อหาและโครงสร้างของสื่อพื้นบ้าน มีความยืดหยุ่นหรือปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี
4. ความเชื่อของสื่อพื้นบ้านแข็งแกร่งจนยากที่จะมีสื่ออื่นๆ เข้าไปแทนได้
5. ตัวแทนสื่อพื้นบ้านก็มีความประสงค์และยินดีที่จะปรับปรุงเนื้อหาตลอดจนโครงสร้างบางอย่างให้เหมาะสมกับการพัฒนาประเทศ

ในปี ค.ศ. 1980 ศูนย์วางแผนและพัฒนาการผลิตสื่อพื้นบ้านของประเทศฟิลิปปินส์ (Office of Planning and Development National Media Production Center 1980 : 5-7) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน เช่น ละครพื้นบ้าน หุ่นกระบอก เป็นต้น ได้พบสิ่งที่น่าสนใจดังนี้

1. สื่อพื้นบ้านต่างๆ อาจจะมีรูปแบบโครงสร้าง เนื้อหา และเทคนิคแตกต่างกันตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น แต่ก็ยังมีลักษณะร่วมกันคือ การสะท้อนภาพ

ชีวิตของชาวบ้าน การใช้ภาษาถิ่นสื่อความหมายเข้าใจกันได้ง่าย ส่วนเทคนิคการแสดงออกนั้นก็ได้รับการพัฒนาไปตามลักษณะและชนิดของสื่อพื้นบ้านนั้นๆ

2. สื่อพื้นบ้านสามารถผสมผสานคลุกเคล้า ขำว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมเพื่อเสนอให้ประชาชนทราบ โดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงท่วงทำนองให้สอดคล้องกับเรื่องที่ต้องการแสดง พร้อมกับเสริมแต่งตัดแปลงอย่างมีศิลปะ เพื่อให้หน้าสนใจยิ่งขึ้น

3. สื่อพื้นบ้านได้รับความนิยมนิยมยกย่องจากประชาชน สูงกว่าการเผยแพร่ข่าวสารโดยใช้วิธีการอื่นๆ ของรัฐบาล

4. สื่อพื้นบ้านเกือบทุกชนิดมีความผูกพันอย่างใกล้ชิด กับพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน

5. ชาวชนบทที่ห่างไกล ซึ่งไม่ค่อยได้รับสื่อมวลชนสมัยใหม่ย่อมมีความซาบซึ้งในสื่อพื้นบ้านมากกว่าผู้ที่ได้รับสื่อที่ทันสมัยอื่นๆ

6. บทบาทของสื่อพื้นบ้านจากการสรุปการวิจัยได้ดังนี้

- ทำให้ประชาชนตระหนักในความเป็นชาติ
- เพิ่มประสิทธิภาพของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด และเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน
- ประชาชนยอมรับและสนใจสื่อพื้นบ้านอย่างมาก
- สื่อพื้นบ้านมีคุณลักษณะที่สะดวกในการนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เพราะมีรูปแบบที่ไม่สลับซับซ้อน

สรุป

ปัญหาความต้องการและความจำเป็นระดับด่วนของประเทศไทยเราในขณะนี้ ก็จะได้เห็นได้ว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งระดมทรัพยากรต่างๆ ของประเทศ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการจัดสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เอื้ออำนวยต่อสภาพปัญหาความต้องการ และความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้โดยการให้การสนับสนุนแก่สถาบันและหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนให้ร่วมมือร่วมใจกันจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อบริการการศึกษาแก่ประชาชนให้ครอบคลุมกว้างขวางอย่างทั่วถึง ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็มิได้จำกัดอยู่หลายหน่วยงานหลายสถาบันและหลายลักษณะ แต่เนื่องจากสภาพปัญหาต่างๆ ความต้องการ และความจำเป็นของประเทศไทยมีอยู่มากมายหลายประการ เช่น ความต้องการของประเทศไทยในการพัฒนาในด้านต่างๆ ปัญหาในด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ ความต้องการของประชาชน ชีตจำกัดของรัฐบาลในเรื่องงบประมาณและบุคลากร และความรู้ ความคิดที่ประชาชนควรจะได้รับ เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวนี้ย่อมเกินขีดความสามารถของรัฐที่จะทำหน้าที่บริการได้กว้างขวางครอบคลุมทั่วถึงและทันเวลา ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นภาระหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของรัฐ ในการที่จะเร่งระดมกำลังความสามารถในการพิจารณาหาหนทางแก้ปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะถ้าไม่เป็นเช่นนั้นแล้วการพัฒนาในด้านต่างๆ ก็ยากแก่การจะบรรลุความสำเร็จได้ ทั้งนี้โดยการหามาตรการเพื่อเร่งระดมสรรพกำลังในการจัดบริการการศึกษาในด้านต่างๆ แก่ประชาชนตามความต้องการและความจำเป็น มาตรการอย่างหนึ่งที่สามารถจะนำมาใช้ได้โดยมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปก็คือการใช้สื่อมวลชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ

จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่ได้เสนอไว้แล้วในตอนต้นนั้น จะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ของประชาชนในภาคใต้ของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ยิ่ง ความรู้ความเข้าใจที่ประชาชนได้รับจากหนึ่งตระกูลมีส่วนทำให้ประชาชนมีคุณภาพขึ้นมาได้ ถ้าหากเป็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของสังคม ซึ่งในภาวะปัจจุบันนี้เราก็มอมรับว่าเรากำลังประสบปัญหาประชาชนขาดคุณภาพในระดับที่พึงประสงค์อยู่หลายๆ ด้านด้วยกัน แต่ปัญหาที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งก็คือคุณภาพของประชาชนที่เลือกอำนาจต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งรัฐก็ได้ใช้ความพยายามแสวงหามาตรการ วิชาการ และเครื่องมือต่างๆ มาใช้ในการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า หนทางหนึ่งซึ่งคาดว่าจะนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีก็คือ การใช้สื่อมวลชนท้องถิ่นซึ่งในที่นี้หมายถึง หนึ่งตระกูล เพื่อให้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ข่าวสารทางด้านสาธารณสุขแก่ประชาชน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศในโอกาสต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย